

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

”Jag går in och ut ur världar”
Identitetsskapande hos åldrande icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat

Amanda Chavarría Persson

Examensarbete 30 hp
Psykologprogrammet
PM2519
Vårterminen 2019

Handledare: Anne Ingeborg Berg
& Anna Siverskog

”Jag går in och ut ur världar”

Identitetsskapande hos åldrande icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat

Amanda Chavarría Persson

Sammanfattning. Syftet med studien var att undersöka hur åldrande, icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat till Sverige skildrade och förstod sitt identitetsskapande utifrån ett livsvärldsperspektiv. Djupintervjuer med sju kvinnor tematiserades och analyserades med hjälp av queer/feministisk fenomenologisk metod. Fyra huvudteman framkom; *att frigöra sig från sitt ursprung, familjen som vägsål för (o)möjliga identiteter, att vara annorlunda är naturligt och vägen hem.* Analysen visade att bemötandet i Sverige delvis avgjorde hur svenska informanterna kände sig. Att vara normbrytande blev positiva vändpunkter för identitetsprocesser, likaväl som det kunde utgöra grund för utanförskap. Åldrandet kunde skapa en diskrepans mellan självbilden och andras bemötande. Det blev möjligt att känna sig hemma i normativa världar genom att på ett subversivt sätt ta plats i dessa.

Denna uppsats har utgångspunkt i att undersöka identitetsskapandet hos icke-heterosexuella kvinnor över 50 år som har immigrerat till Sverige. Eftersom den psykiska ohälsan bland *lhbtq-personer*, i synnerhet bland kvinnor, generellt är sämre än bland heterosexuella *cispersoner* är det ett område som är högst relevant ur samhälls- och psykologiskt perspektiv (Folkhälsomyndigheten, 2014). Lhbtq står för lesbiska, homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer. Cisperson är den som identifierar sig med det kön hen tilldelats vid födseln. Transperson är den som inte, eller delvis inte, identifierar sig med det kön hen tilldelats vid födseln (RFSL, 2015). Det blir vidare särskilt viktigt att forska om gruppen åldrande lhbtq-personer med erfarenhet av migration, då det dels sätter gruppen på den gerontologiska och geriatrika forskningskartan och dels kan bidra till att stödet och vården som de eventuellt behöver med stigande ålder kan anpassas efter deras behov. Det skulle också kunna bidra till ökad synlighet och därmed verka stärkande för denna grupp.

Antalet äldre personer som är lhbtq-personer kommer dessutom öka (Steij Stålbrand, 2017). Alarmerande nog saknas forskning på äldre och sexualitet, vilket enligt Steij Stålbrand (2017) kan bero på att äldre ses som asexuella. Den gerontologiska forskningen är ofta heteronormativ, enligt Siverskog (2013). Heteronormativitet är de ”institutioner, lagar, strukturer, relationer, och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande” (Ambjörnsson, 2016, s. 47). På samma sätt tenderar äldreforskningen att inte fokusera på personer som är utrikesfödda och/eller som rasifieras (Machat-From, 2017). Den forskning som finns om äldre lhbtq-personer tenderar att vara fokuserad på personer som är vita, medelklass och som lever öppet och är engagerade inom lhbtq-rörelser (Siverskog, 2013). Detta betyder att det blir relevant att öka kunskapen om de som förkroppsligar samtliga faktorer; kön, normbrytande sexualitet, ras/etnicitet, klass och åldrande.

Intersektionalitet bör således belysas, då det utgör ett oumbärligt perspektiv i denna uppsats. Intersektionalitet betyder att olika sociala kategorier som just kön, sexualitet, ras/etnicitet och ålder hänger ihop med makthierarkier och på så vis skapar olika slags förtryck och diskriminering beroende på vem en är och i vilken kontext. Med andra ord är intersektionalitet komplext likaväl som det är centralt för att söka nå en förståelse för hur maktrelationer påverkar människors livsförhållanden (Nationella sekretariatet för genusforskning, u.å. b).

I de kvalitativa studier som finns som handlar om äldre lhbtq-personer är det inte alltid informanternas egna berättelser som får höras, utan vård- och omsorgsanställdas röster (Siverskog, 2013). Med anledning av detta blir det relevant att undersöka den levda erfarenheten och identitetsskapande hos målgruppen för denna studie. Då identitet är komplext och kan analyseras ur många perspektiv, avgränsas begreppet kortfattat redan nu. Identitet definieras i denna uppsats utifrån ett socialkonstruktionistiskt och queer-fenomenologiskt perspektiv, där ens "jag", ens identitet(er), formar andra och formas av andra baserat på ens kroppslighet (Ahmed, 2006). Detta blir ett slags grundval för att undersöka hur identitetsprocesser skapas utifrån maktasymmetrier, samtidigt som kroppslighetens betydelse inte frångås. Identitet behöver enligt Ortega (2016) kritiskt återskapas för att bevara det centrala i den levda erfarenheten. Begreppen redogörs ytterligare för under rubriken "definitioner" nedan.

Denna uppsats ämnar utforska identitetsskapandet hos icke-heterosexuella kvinnor över 50 år som har erfarenhet av migration och bor i Sverige. Orsakerna till detta fokus mynnade ur mitt personliga intresse för frågor rörande identitet, åldrande, rasifiering och lhbtq, samt osynliggörandet av dessa människor både i samhället och i forskningen i stort. Denna introduktion följs av teoretiska utgångspunkter och en syntes av tidigare forskning på ämnet, samt syfte.

Teoretiska utgångspunkter

Åldrande. Åldrande kan ses ur olika perspektiv; exempelvis psykologiskt och biologiskt, eller som något som formas i relation till andra (Siverskog, 2013). Detta avsnitt inleds med en kort demografisk beskrivning för att sätta åldrandet i ett svenskt perspektiv, följt av teorier och forskning som är relevanta för uppsatsen. Att undersöka äldres upplevelser blir relevant då ungefär var femte person var över 65 år 2017 (SCB, 2017). Personer över 80 år väntas enligt SCB (2018d) öka mest av alla åldersgrupper i Sverige. År 2028 beräknas ökningen ha dubblats jämfört med förra året (SCB, 2018d). Detta kommer sannolikt leda till ett än högre tryck på samhällsresurser som äldreomsorg, samt ökade krav på mer kunskap hos vård- och omsorgspersonal vad gäller faktorer som exempelvis flerspråkighet och lhbtq-kompetens. Antalet äldre som lever med mycket små ekonomiska resurser väntas dessutom stiga fram till 2060 (Markovits, 2014, 20 november).

En vanlig teori i västvärlden är synsättet att människan genomgår olika kronologiska åldrandestadier; *första åldern* (barndomen), *andra åldern* (vuxenåren med lönearbete och barnuppfostran), *trede åldern* (den aktiva och självförverkligande perioden mellan ungefär 65 och 79 år), samt den *fjärde åldern* (fysisk försämring och behov av omvårdnad) (Berk, 2010). Detta blir centralt att belysa då detta säger mycket om de normer och samhälleliga förväntningar som finns utstakade för varje ålderskategori. Åldrandet inverkar alltså på hur en person läses och skapar vissa normer beroende på hur gammal en är. Att vara äldre förknippas ofta med negativa aspekter, även om det blir vanligare med positiva skildringar. Det positiva tenderar dock att utgå från att äldre är aktiva och produktiva (Andersson, 2009). Det finns således en utbredd *ålderism*. Ålderism handlar om att en person utsätts för negativ särbehandling baserat på sin ålder. Forskning har visat att stereotypa föreställningar om äldre inverkar negativt på äldres chanser att få jobb (Kättström, 2014).

Fredriksen-Goldsen, Kim, Emler, Muraco, Erosheva, Hoy-Ellis, Goldsen, Petry (2017) beskriver att personer som har upplevt diskriminering i livet, men som hade hittat sätt att hantera den, kan öka sin motståndskraft. Även svåra motgångar ger framtidstro och en positiv syn på livet om de kan hanteras, särskilt med stöd från närstående. Detta hänger ihop med Erik Eriksons identitetsteorier om produktivitet kontra stagnation och jag-integration kontra

förtvivlan, eftersom dessa kan gå in i varandra och inte är så bundna till de exakta åldrarna som Erikson föreslog (det gäller troligen även andra stadier i identitetsutvecklingen) (Wetherell, 2010). Erikson tog inte hänsyn till hur ras/etnicitet påverkar ens identitetsutveckling. Det har vidare visat sig att en stark etnisk identitet bidrar till en starkare jag-identitet (Schultz & Schultz, 2009).

Sexualitet och könsidentitet. Sexualitetsbegrepp som homo- och heterosexuell brukar användas för att urskilja olika sexuella praktiker (Siverskog, 2016). Då det handlar om praktiker och begär ses sexualitet i denna studie som något föränderligt. Det blir dock viktigt att understryka att det finns många sätt att se på sexualitet och då många av dessa kategoriseringar har skapats medicinskt för att kunna diagnostisera och behandla personer (Spade, 2006). Mot bakgrund av detta följer här en kort redogörelse av svensk lhbtq-historia. 1944 blev homosexualitet lagligt i Sverige men först 1979 slutade homosexualitet klassas som en sjukdom, efter att aktivister hade ockuperat Socialstyrelsen. Transpersoner och intersexuella är enligt Socialstyrelsen sjuka än idag. 2009 togs sjukdomsklassificeringen av transvestiter bort (Forum för levande historia, 2019).

Vad gäller sexualitetspolitik har icke-heterosexualitet i dagsläget blivit allt mer normaliserad, särskilt om den är monogam och inte avviker på fler sätt vad gäller kön och sexualitet. I hög utsträckning har icke-heterosexuella personer rättigheter likt heterosexuella vad gäller exempelvis att ingå äktenskap, rätt till assisterad befruktning i offentligt finansierad vård och ”lagstadgade skydd mot diskriminering i skola och arbetsliv” (Siverskog, 2013, s. 20). Trots detta menar Jack Halberstam (2005) att det finns heteronormativa livsscheman för hur en given ålder ska levas. Detta blir således viktigt att belysa baserat på uppsatsens fokus, eftersom det säger mycket om hur stark hetero- och cisnormen är, trots att icke-heterosexualitet har kommit att accepteras under vissa villkor.

Ras, etnicitet och migration. För att förstå hur migration blir relevant i denna studie inleds detta avsnitt av en kort demografisk beskrivning av utlandsfödda i Sverige, följt av teoretiska utgångspunkter. 2018 utgjorde antalet utlandsfödda i Sverige nästan 19 % av befolkningen. Länge utgjorde finska personer en majoritet av dessa, men idag kommer de flesta utlandsfödda från Syrien (SCB, 2018b). Migration har visat sig kunna upplevas som mycket traumatiskt då en blir främling i en ny kontext, vilket kan följas av förvirring, ångest och depression (FoU, 2008). Vidare är begreppet ”invandrare” och ”svenskar” problematiska, då ”invandrare” tenderar att göras till ”de Andra”, vilket skapar en polarisering. Att vara en ”invandrare” har med mer än invandring i sig att göra, eftersom även personer som tillhör så kallade andra och tredje generationens (och så vidare) invandrare kallas just för – invandrare, oavsett om de har invandrat eller ej (Daun, refererad till i Machat-From, 2017). Att vara ”invandrare” baseras sålunda inte på migrationen i sig, utan på vad som gör en annorlunda i förhållande till majoritetsbefolkningen. Detta definieras genom vad den invandrade inte är. Genom kontakten med immigranter har svenskar blivit mer medvetna om sin egen kultur, då allt som är svenskt ses som normalt medan de som har invandrat förknippas med kultur. Idén om homogenitet tycks därför vara essentiell i skapandet av svenskhet (Machat-From, 2017). Detta blir alltså fundamentalt i skapandet av ”de Andra”, de som avviker, vilket är central aspekt i denna studie.

Det som avgör inkludering i svenskheten har alltså med ras att göra. Ras görs, på samma sätt som exempelvis kön och sexualitet görs. Görandet av ras kallas för *rasifiering* eller *rasialisering*. Ras är med andra ord inte någon biologisk entitet, utan en social konstruktion (Hübinette, Hörnfeldt, Farahani och Léon Rosales, 2012). Rasifiering innebär att en person tillskrivs en gruppstillhörighet baserat på sin ras, etnicitet, kultur eller religion (Nationella sekretariatet för genusforskning, u.å. a). Vem som räknas som vit/svensk eller icke-vit/icke-svensk beror på plats och tid. Det kan sägas vara tabu att tala om ras i Sverige, vilket gör det svårt att prata om vad rasism och diskriminering gör med de människor som utsätts för det

(Hübinette et al., 2012). Istället talas det om etnicitet, vilket syftar till ens kulturella och språkliga tillhörighet. ”Etnisk” har ofta förknippats med minoritetsgrupper eller folkgrupper i den så kallade ”Tredje världen” (Antirasistiska akademien, u.å.). Anledningarna till att det inte talas om ras i Sverige eller Norden är sannolikt flera. Två orsaker kan vara att ”ras” förknippas med rasbiologi och rasism, men också på *nordisk exceptionalism*. Nordisk, eller svensk, exceptionalism handlar om att Sverige skapar bilden av sig själv som ett ”raslöst” och fördomsfritt samhälle, som alltid har varit ”neutralt” och haft lite att göra med koloniala och postkoloniala mekanismer jämfört med resten av världen (Habel, 2012). Mot bakgrund av detta, samt baserat på att identitetsprocesser är i fokus i denna studie, blir det de facto centralt att tala om ras. Av denna anledning blir det möjligt att sätta likhetstecken mellan vithet och svenskhet, eftersom svenskhet kräver att en kan passera genom vithet. Då det framförallt blir svenskhet som är det centrala i denna uppsats, refereras det främst till svenskhet i denna studie.

Identitet. Begreppet ”identitet” kan konnotera vitt skilda betydelser, beroende på teoretisk ingång. Några exempel är *rollidentitet*, som ses som den roll en intar i olika grupper baserat på social position. *Social identitet* handlar om hur en persons tankar, känslor och personlighetsdrag påverkar sociala interaktioner och tvärtom. *Kollektiv identitet* innebär en process där individer interagerar för att skapa en gemensam känsla av identitet eller grupp tillhörighet. *Personlig identitet* är det som gör varje individ unik genom karaktärsdrag, rollidentiteter, biografi och blandningen av enskilda och gemensamma upplevelser (Andriot & Owens, 2014). Ordet ”identitet” kommer från latinets ”idem”, som betyder densamma (Machat-From, 2017). Begreppet identitet kan ses som stabilt eller som konstruerat. Denna uppsats utgår ifrån identitet som en produkt av interaktion, snarare än resultatet av inre psykiska strukturer (Machat-From, 2017). Med andra ord blir det interaktionen med andra som formar identitet, som skapar inre psykiska strukturer. Denna utgångspunkt möjliggör en queer/feministisk fenomenologisk ansats vad gäller materialisering och kontingenter i identitetsprocesser.

Centralt i denna uppsats blir frågor om hur en människas känsla av ett ”jag” blir till under livsloppet. Som människor lever vi baserat på våra val och interaktioner med de saker och de personer som finns tillgängliga för oss. Hur bekväma vi känner oss i olika kontexter beror på maktrelationer, som i sin tur avgör hur vi förstår och skapar olika sociala identiteter (Ortega, 2016). Enligt Judith Butler (1990) görs identiteter genom de ”uttryck” som anses vara resultatet av ens identitet. Det finns således ingen könsidentitet bortom själva *performativiteten*, görandet av densamma. Det är genom att upprepa handlingar som konstituerar exempelvis kön, som könsidentitet blir till. Med andra ord utgår denna uppsats ifrån att identiteter blir till genom processer av performativitet; det finns ingen essens som utgör exempelvis kön, sexualitet eller ras/eticitet. Den obligatoriska heterosexualiteten skapar och reglerar differentieringen av ”maskulint” kontra ”feminint”. Genom upprepningar över tid skapas strikta ramar, som formar ens sätt att vara och ens kroppsliga uttryck (Butler, 1990). Att ”komma ut” bli likaså en process som görs, då det hela tiden avkrävs att ”komma ut” som något annat än det heterosexuella och/eller cisnormativa, om en avviker från den obligatoriska heterosexualiteten. Performativitet som del i identitetsskapandet blir sålunda ett viktigt perspektiv att lyfta i denna uppsats.

Eftersom identitet är ett så brett begrepp som kan ses ur så många synvinklar, följer här en redogörelse för, och kritik mot, Erik H. Eriksons psykosociala utvecklingsteori, som är en av de mest centrala inom psykoanalytisk teoribildning. Den kan sägas utgöra grund för känslan av ett ”jag” och hur identitet(er) kan utvecklas under livet. Den psykosexuella utvecklingen menade Erikson (refererad till i Berk, 2010) berodde på både sociala och individuella faktorer från födseln till ålderdomen. Jaget tillskansar sig såldes förmågor och attityder i varje stadium beroende på hur konflikten löses. Den psykosociala utvecklingsteorin har åtta stadier; 1) *tillit och misstro*, 2) *autonomi och skam/tvivel*, 3) *initiativ och skuld*, 4) *aktivitet och underlägsenhet*, 5) *identitet och rollförvirring*, 6) *närhet och isolering*, 7) *generativitet (produktivitet) och stagnation*, 8) *jag-integritet och förtvivlan* (Berk, 2010). De som främst blir aktuella i denna

uppsats är de två sista stadierna, men då studien utgår från ett livsloppsperspektiv avhandlas flertalet stadier. Kritik har bland annat riktats mot teorin då den är svår att testa empiriskt (Berk, 2010). Erikson ville studera hur identitet som en inre personlig sammanhållighet utvecklades under livsloppet genom att uttryckas som ett autentisk och stabilt jag. Kritik har riktats mot att teorin är mycket normativ och tydligt visar på vad som räknas som en "god" identitet (Wetherell, 2010). Detta gör att Eriksons teori kan sägas hänga ihop med heteronormativitet och andra föreställningar om vad som är normalt och inte. Identitet tenderar att ses som något slags inneboende essens, vilket blir tydligt i Eriksons teori. Detta gör att upplevelsen av ett själv fräntas sin historiska kontext, vilket hotar frihet och självständighet (Ortega, 2016). Av denna anledning ses identitet utifrån queer/feministisk fenomenologisk teori, även om Eriksons teori kommer refereras till kritiskt även senare i denna studie.

Queer/feministisk fenomenologi. Queer fenomenologi är en blandning av queerteori och fenomenologi. Den uppstod som en reaktion på anspråk på universalitet, neutralitet och normalitet inom fenomenologin, som i realiteten är starkt präglade av exempelvis heteronormen och andra maktrelationer. Då queer/feministisk fenomenologi används som metod och teoretisk utgångspunkt i denna uppsats, belyses teorin i detta avsnitt för att visa på hur en del av dessa begrepp genomsyrar resten av uppsatsen.

Sociala skillnader beror på hur kroppar bebor rum tillsammans med andra; kroppar könas, sexualiseras och rasifieras genom sättet på vilket de breder ut sig i rum, det vill säga hur de orienterar sig i olika rum/världar. *Orientering* handlar om att synliggöra "vad" en tänker "ifrån". Genom att synliggöra det som finns "bakom" kan fenomenologin få en queer vinkling. Ett exempel på detta är att heteronormen kan sägas vara något som finns i "bakgrunden", då det är något som upprepas hela tiden (Ahmed, 2006). Queer/feministisk fenomenologi vill synliggöra hur kroppar blir orienterade genom sättet de upptar tid och rum (Ahmed, 2006), vilket gör att det hänger tätt samman med formlerna av identitet(er) och fokus för denna uppsats.

Eftersom utgångspunkten i denna studie handlar om att undersöka den *levda erfarenheten*, som utgör informanternas *livsvärld* (Honer & Hitzler, 2015) belyses här begreppet. Den levda erfarenheten är den omedelbara upplevelsen av att ha en kropp som orienteras och orienterar sig i världen (Merleau-Ponty, refererad till i Bullington, 2013). Detta skapar frågor om hur den *levda kroppen* blir till och hur identitet blir till. Enligt Maurice Merleau-Ponty (refererad till i Bullington, 2013) kan den levda kroppen inte förstås utan såväl kropp som själ. Det finns ingen värld utan ens erfarenhet av densamma och vice versa. Den levda kroppen överbryggar dualismer; subjekt och objekt, kropp och själ. Med andra ord handlar den levda erfarenheten och den levda kroppen om hur det blir möjligt att ta sig fram och om hur subjekt blir objekt och tvärtom.

Det är genom att analysera hur en orienterar sig i stunder av desorientering som det blir möjligt att undersöka orienteringen i sig. Enligt Kant (refererad till i Ahmed, 2006) kan det jämföras med när en person går in i ett rum med förtäckta ögon; hen kan endast ta sig fram i rummet genom att veta skillnaden på sidorna av kroppen. Genom att följaktligen kroppsligen bebo rummet och veta att exempelvis den ena sidan är vänster och den andra är höger, kan hen veta vilken sida hen vänder sig mot. På så vis blir rum en fråga om vilken riktning en tar för att vissa saker ska bli synliga, på samma gång som det blir möjligt att situera sig i relation till saker runt omkring sig. En vet hur en ska vända sig när en vet åt vilket håll en ska orientera sig. Orientering handlar om hur en rör sig från "här", vilket inverkar på hur "där" uppenbarar sig. Husserl (refererad till i Ahmed, 2006) menar att orienteringens nollpunkt är där kroppens "här" och varifrån världen breder ut sig och gör det som är där borta "där". Detta betyder således att den egna kroppen blir utgångspunkten för vad som upplevs som nära likaså vad som anses avlägset beroende på ens möjligheter att orientera sig.

Husserl (refererad till i Ahmed, 2006) menar vidare att den fenomenologiska metoden *epoché* handlar om att parentessätta det som redan är givet genom perceptionen. För att verkligen kunna se exempelvis ett bord såsom det är, måste detta göras bortom ens förförståelse för objektet, alltså utan att tolka det som en brukar göra (Ahmed, 2006). Husserl (refererad till i Ahmed, 2006) menar att det genom *epoché* blir möjligt att transcendera den invanda upplevelsevärlden. Detta betonar Ahmed (2006) å sin sida synliggör fantasin om ett transcendent subjekt, som befinner sig över den vanliga, sociala världen. Detta kallar Ahmed en "papperslös" filosofi, som inte är avhängig de material som den skrivs på (till exempel bordet, pennan, papperet). Att parentessätta skulle sålunda innebära att den historia som objekten bär på tas bort. Detta som om objekten inte skulle ha kommit dit på något sätt. Detta jämför Ahmed (2006) med ett *klibbigt objekt*; det syns på dess yta vad det har varit i kontakt med. På samma vis bär var och en med sig sina tidigare möten när en anländer. Objekt, och därmed subjekt/människor/kroppar, är följaktligen effekter av sina historier (Ahmed, 2006). Detta blir således mycket viktigt att belysa – att var och en är en produkt av sin förkroppsligade historia.

Tidigare forskning

Fokus i denna studie skär genom många olika teoretiska fält och flertalet områden baserat på att det rör sig om sexualitet, kön, ras/etnicitet, migration och åldrande. Inom varje ämne för sig finns det gott om forskning och i viss mån finns studier gjorda på några av områdena i kombination (jämför exempelvis Fredriksen-Goldsen, Kim, Shiu, Goldsen, Emlet, 2015; Ramirez-Valles, 2016; Traies, 2016; Schkolnik & Iecovich, 2013). Samtliga faktorer har emellertid tagits hänsyn till i mycket få studier både nationellt och internationellt. Dina Avrahamis (2007) doktorsavhandling *Vi dansar inte på bordet – Lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: stigmatisering och stolthet* är en av få svenska studier som tar hänsyn till sexuell orientering och migration. Olikt denna uppsats kom informanterna i den studien framför allt från utomeuropeiska länder; däremot var alla unga vuxna eller medelålders. I den studien framkom att samtligas erfarenheter av diskriminering och marginalisering var likartad, som i stort bestod av kuvandet av deras sexualitet. På ett subversivt sätt ändrade de lesbiska kvinnorna sin position från marginaliserade till ett agerande subjekt. Detta fick kvinnorna att söka upp personer med liknande erfarenheter för att stärka sin lesbiska grupptillhörighet. Detta menade Avrahami (2007) var avgörande för skapandet av ett lesbiskt samhälle, oavsett etnicitet och nationalitet. En nyare svensk studie som emellertid tog hänsyn till både åldrande och lhbtq-perspektivet är Anna Siverskogs (2016) doktorsavhandling *Queera livslopp: att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld*. I den framkom att genom våld, diskriminering, kriminalisering och sjukdomsförklaringar gjordes lhbtq-personer i Sverige avvikande. Genom att de valde att leva utanför heteronormen i enighet med sin sexualitet och/eller könsidentitet följdes det av socialt och materiellt utanförskap. Till stor del var deltagarnas upplevelser av åldrande lika heterosexuella cispersoners dito, men det fanns saker som gjorde lhbtq-personer mer utsatta i form av exempelvis rädsla för att utsättas för homo- eller transfobi inom äldreomsorgen, samt att inte längre kunna få den könsbekräftande behandling som behövs (Siverskog, 2016). I Siverskogs (2016) studie belystes, olikt hur det brukar vara inom lhbtq-forskningen, transpersoners liv i stor utsträckning. Migrationsfokus var dock marginellt då ett mycket litet antal informanter hade annan bakgrund än svensk.

En av mycket få internationella artiklar som berörde samtliga områden som är i fokus i denna uppsats var den av Van Sluytman och Torres (2014). De granskade 64 USA-baserade artiklar inom områdena hälsa, socialt arbete, medicin, vård, gerontologi och psykologi och gjorde en innehållsanalys för att undersöka i vilken utsträckning behov och önskemål från hbt-

personer som är *seniors of color* (SOC) togs i beaktning. Det visade sig att de särskilda behov som dessa personer behöver var utforskade och dåligt dokumenterade. Personer som verkade inom de områden som studierna utfördes i behövde ifrågasätta de strukturer som förhindrade inkludering och delaktighet bland SOC-hbt-personer (Van Sluytman & Torres, 2014). Baserat på en omfattande kvantitativ undersökning av äldre lhbtq-personers hälsa i USA framkom vidare att de som rasifieras som afroamerikaner och latinamerikaner hade lägre inkomst och utbildning, mindre socialt stöd och mindre trygg identitet jämfört med vita nordamerikaner. Detta bidrog till en lägre grad av fysisk och psykisk livskvalitet. Afroamerikaner utsattes för mer diskriminering vad gäller sin normbrytande sexualitet/könsidentitet än övriga grupper. Både afroamerikaner och latinamerikaner var mer spirituella än vita nordamerikaner, vilket hängde ihop med en ökad psykisk livskvalitet (Kim, Jen, Fredriksen-Goldsen, 2017). Det blir således tydligt att lhbtq-personer som rasifieras är mer utsatta än vita lhbtq-personer tillhörande majoritetsbefolkningen. Likaså blir det uppenbart i detta avsnitt hur lite forskning, såväl nationellt som internationellt, som finns vad gäller åldrande lhbtq-personer med erfarenhet av migration och/eller som rasifieras. Detta gör att denna uppsats kan bidra till att fylla de omfattande forskningsluckor som finns inom området.

Syfte

Syftet med studien var att undersöka hur åldrande, icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat till Sverige skildrar och förstår sitt identitetsskapande utifrån ett livsvärldsperspektiv.

Metod

Denna uppsats är en kvalitativ intervjustudie med fokus på identitetsskapande hos icke-heterosexuella kvinnor över 50 år som har erfarenhet av migration. För att få en fördjupad bild av denna osynliggjorda grupps livsvärldar, analyserades materialet med hjälp av en queer/feministisk fenomenologisk ansats, vilket möjliggjorde en intersektionell analys. Detta metodavsnitt inleds med en redogörelse av tillvägagångssätt, följt av en beskrivning av deltagarna, intervjuer, databearbetning och analys, vetenskapsteoretisk positionering, etiska överväganden samt forskarens positionering.

Tillvägagångssätt

Sju djupintervjuer genomfördes med sju ciskvinnor. Intervjuerna var semistrukturerade och varade mellan 1,5 timme och 2,5 timmar. Informanterna fick själva välja var de önskade bli intervjuade, med önskemål att de skulle känna sig bekväma på platsen och att vi inte skulle riskera att bli avbrutna. Informanterna hade informerats om att det var lämpligt att avsätta två timmar för intervjutillfället. Fyra av intervjuerna genomfördes hemma hos informanterna, två på informanternas arbetsplatser och en på Psykologiska institutionen i Göteborg. Inklusionskriterierna var att det skulle vara cis- eller transkvinnor som var över 50 år, som hade erfarenhet av migration, samt identifierade sig som lesbiska, bisexuella, pansexuella eller queera. 50-årsgränsen sattes för att öka möjligheten till att få tag i informanter.

Informanter söktes genom att kontakta RFSL och några av deras olika lokal- och medlemsgrupper (exempelvis Golden ladies och Newcomers), FPES, Interfem, Regnbågens Hyresrättsförening, Kvinnofolkshögskolan och Homan. Några av RFSL:s lokal- och

medlemsgrupper skickade ut "annonsen" i sina nyhetsmail och/eller delade den i sina medlemsgrupper på Facebook. Jag delade även "annonsen" i olika Facebookgrupper som jag själv var med i och uppmanade Facebookvänner att dela den. Jag frågade även familj, vänner och bekanta om de själva var intresserade av att delta eller om de kände någon som skulle kunna vara intresserad av att delta. Alla rekryteringssätt som fanns tillhanda användes: bekvämlighetsurval och snöbollseffekten. Intervjuerna gjordes mellan oktober och december 2018.

Vad gäller litteratur och epistemologi som användes i detta arbete fanns det hos mig redan ett intresse för queer/feministisk fenomenologi, vilket gjorde att metodvalet föll på det. Litteratursökningar i PsychInfo med sökord som "identity", "lgbt", "migration" och "aging" gjorde att jag fann ett fåtal artiklar som blev relevanta för denna studie. I övrigt var jag redan bekant med en del litteratur som handlade om queer/feministisk fenomenologi, lhbtq-frågor, åldrande och ras/etnicitet. Eftersökningar efter böcker och liknande gjordes även utanför PsychInfo via exempelvis bibliotek. Mina handledare gav mig ytterligare några tips.

Informanter

Då informanterna rekryterades genom ett bekvämlighetsurval var två av informanterna bekanta till mig. En av informanterna fick jag information om av en bekant. En annan informant tipsades jag om av en av mina handledare. Denna informant gav mig i sin tur kontaktuppgifter till två av de andra informanterna. En informant hörde av sig efter att ha sett annonsen i en Facebookgrupp.

Informanterna tillfrågades om de själva ville välja sina fingerade namn. Tre av dem ville det, resterande fyra namn hittade jag på. Deltagarna tillfrågades även om vilket pronomen de önskade att jag skulle använda om dem. Samtliga intervjuer hölls på svenska, utom den med María Eliza. Den intervjun hölls på spanska. Nedan följer anonymiserad information om informanterna:

Anneli är singel, 51 år och bor i en storstad. Hon jobbar med språk. Hon flyttade till Sverige från ett nordeuropeiskt land när hon var 23 år. Anneli definierar sig som bisexuell.

Ester är singel, 53 år och bor i en storstad. Hon jobbar på en myndighet. Hon flyttade till Sverige från ett centraleuropeiskt land när hon var 35 år. Ester definierar sig som lesbisk.

Johanna är singel, 74 år och bor i en mindre stad. Hon är pensionerad lärare. Hon flyttade till Sverige från ett västeuropeiskt land när hon var 38 år. Johanna har tre vuxna barn. Hon vill inte definiera sig baserat på sexuell orientering.

María Eliza är sambo, bad mig skriva att hon är 60+ och bor i en storstad. Hon arbetar inom tjänstemannasektorn. María Eliza flyttade till Sverige från ett sydamerikanskt land när hon var i 20-årsåldern. Hon vill inte definiera sig baserat på sexuell orientering.

Melinda är förlovad, 50 år och bor i en storstad. Hon arbetar inom kommunen. Hon flydde till Sverige från ett östeuropeiskt land när hon var 22 år. Melinda definierar sig som lesbisk.

Roxana är singel, 50 år och bor i en storstad. Hon arbetar som lärare. Hon flydde till Sverige från ett östeuropeiskt land som 16-åring. Roxana har två barn. Hon vill inte definiera sig baserat på sexuell orientering.

Sigrid är singel, 73 år och bor i en storstad. Hon är pensionerad och har arbetat med personalfrågor. Sigrid flyttade till Sverige från ett nordeuropeiskt land när hon var 30 år. Hon definierar sig som lesbisk.

Intervju

Denna del handlar om intervjuguiden som användes, samt om studiens validitet och reliabilitet. Baserat på dessa har tre underrubriker skapats i detta avsnitt.

Intervjuguide. Den semistrukturerade intervjuguiden utformades genom att formulera ett fåtal så öppna frågor utifrån uppsatsens syfte som möjligt, enligt Willig (2013). Frågorna har främst varit av deskriptiv och utvärderande karaktär. Precis som Willig (2013) belyser är det av vikt att vara medveten om att frågor kan tolkas olika, exempelvis beroende på kulturell bakgrund. Den första frågan var väldigt öppen ("berätta om dig själv") och om informanten undrade var hon skulle börja så hade några följdfrågor, och i några fall omformuleringar av frågorna, förberetts. Denna första fråga formulerades inte enbart baserat på studiens syfte, utan också för att få informanten att känna sig bekväm. Frågorna ställdes inte alltid i samma ordning och en del följdfrågor som ställdes var olika baserat på informantens material. För fullständig intervjuguide se Bilaga 1. Informanterna tillfrågades vidare om intervjun kunde spelas in med diktafon, vilket samtliga sade ja till.

Validitet. Validitet handlar om i vilken utsträckning det som avses mätas eller undersökas faktiskt mäts eller undersöks (Willig, 2013). I vilken utsträckning har frågorna i intervjuguiden och de följdfrågor som inte följt någon guide, undersökt det som är denna studies syfte? Mot bakgrund av detta kan validiteten sägas vara god, då materialet som framkom var gediget. Icke desto mindre var det några frågor som tolkades något olika och en del frågor som jag fick omformulera. För flertalet frågor hade jag redan förberett en alternativ motsvarande fråga. Dessa alternativa frågeformuleringar var lika originalfrågan men ändock annorlunda, vilket kan ha påverkat validiteten. Det faktum att intervjuerna var semistrukturerade gjorde också att jag ställde följdfrågor på olika sätt och med olika innehåll beroende på svarens karaktär, vilket naturligtvis också kan påverka validiteten. Det blir också viktigt att understryka att validitet i kvalitativ forskning handlar om de mekanismer som gör att den kunskapsproduktion och de tolkningar som görs blir pålitliga (Siverskog, 2016). Genom en strävan efter att vara så transparent som möjligt i hur materialet har analyserats och tolkats, har validiteten tagits i beaktning i så stor utsträckning som det var möjligt.

Reliabilitet. Reliabilitet behandlar hur exakt och hur pålitlig en mätning eller en undersökning är, det vill säga huruvida den ger samma svar vid upprepade mätningar (Willig, 2013). Eftersom detta är en kvalitativ undersökning som syftar till att undersöka den levda erfarenheten hos varje unik informant, och eftersom det är jag som person som utför den, kan svaren aldrig bli riktigt samma. Siverskog (2016) lyfter ett centralt resonemang vad gäller validitet och reliabilitet i kvalitativ forskning som handlar om att det i intervjusituationer sker en interpersonell process, som både informant och forskare skapar gemensamt. Det blir essentiellt att betona att informanters narrativ kan tolkas på många olika sätt och att forskarens tolkning är ett sätt att se på materialet, baserat på hens förförståelse, person och vetenskapsteoretisk ingång (Siverskog, 2016).

Etiska överväganden

Studien granskades och godkändes av kursansvariga vad gäller etiska aspekter. I enighet med Vetenskapsrådets (u.å.) forskningsetiska principer beaktades informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet så långt det var möjligt. Redan i intervjuannonserna betonades delar av de forskningsetiska principerna. Se Bilaga 2 för ytterligare information. Intervjun inleddes med en kort presentation av mig själv och studiens syfte. De informerades även om att de kunde avbryta när helst de önskade, att vi kunde ta pauser samt att de inte var tvungna att svara på frågor om de inte ville. De fick likaså information om att det

som sades skulle anonymiseras i så stor utsträckning som möjligt och att de gärna fick ställa frågor till mig, vilket några av dem gjorde under och/eller efter intervjun.

Den inom EU gällande dataskyddsförordningen GDPR (*The General Data Protection Regulation*) kräver ett skydd av den enskildas personuppgifter (Datainspektionen, 2019). Med anledning av detta användes programmet *Voxal Voice Changer* i syfte att förvränga, och på så vis avidentifiera, informanternas röster. I transkriptionerna såväl som i denna studie har namn och platser tagits bort eller fingerats i så stor utsträckning som möjligt. På grund av uppsatsfokus stundtals känsliga karaktär blev det likaså centralt att sträva efter att vara så lyhörd som möjligt gentemot informanterna och låta dem prata i den takt de själva önskade.

Forskarens positionering

Det är centralt att tala om hur forskaren påverkar undersökningsprocessen, både som privatperson och som teoretiker/psykologstudent. Det är forskaren, jag, som kan sägas vara mätinstrumentet för undersökningen, varför jag vill lyfta in Donna Haraway (1988), som menade att det inte går att tala om ”objektivitet” utifrån den vita cismannen till forskare som presenterar ”sanningen” i form av vetenskap. Feministisk objektivitet utgörs av *situerad kunskap*. Haraway (1988) understryker att det inte går att skilja objekt från subjekt, lika lite som det går att skilja objektivitet från subjektivitet, så som vetenskap producerad i västvärlden tenderar att vilja framstå. Med andra ord handlar vetenskapsproduktion om makt: vem får producera kunskap om vilka och varför? Att situera kunskapen handlar om att positionera sig som forskare och göra partiella anspråk istället för universella. En del i detta handlar också om att göra kunskapsobjekten till egna agenter, istället för att forskaren gör anspråk på att vara den som besitter den ”objektiva” kunskapen (Haraway, 1988).

Jag var tydlig redan i den initiala kontakten med informanterna om vilken min egen utgångspunkt är; att jag själv är queer och är både svensk och nicaraguansk. Det är delvis ur dessa faktorer mitt intresse för denna uppsats fokus har sprungit. Olika faktorer kan således ha spelat in både när jag informerade informanterna om detta, samt i själva intervjusituationen. Såväl utifrån en personlig som en epistemologisk *reflexivitet* blev det viktigt att positionera mig inför informanterna för att de skulle känna sig så bekväma i intervjusituationen som möjligt (och kanske ens vilja bli intervjuade). Det är troligt att de blev mer benägna att dela med sig av sina narrativ när de informeras om att jag delar vissa av de erfarenheter som de har. Å andra sidan kan det eller andra faktorer som min ålder, min stil, min socioekonomiska bakgrund och så vidare, också ha spelat in vad gäller informanternas benägenhet att vilja dela med sig av sina liv.

Det blir likaså relevant att fråga sig hur mycket min bekantskap med två av informanterna påverkar kunskapsproduktionen i denna uppsats, samt deras medverkan i studien. Det är troligt att de kände sig relativt bekväma tillsammans med mig eftersom vi har gemensamma vänner. Samtidigt finns det en risk att de kan ha berättat mer än de ville, just på grund av bekantskapen. Oavsett hur det påverkar är det ett faktum att olika nivåer av maktrelationer uppstår i intervjusituationen (Willig, 2013).

Vetenskapsteoretisk positionering

Den vetenskapsteoretiska premissen för denna studie var delvis socialkonstruktionism, det vill säga att kunskap formas av individens upplevelser av verkligheten och att det således existerar många subjektiva verkligheter (Andrews, 2012). Realism och relativism är två motpoler vad gäller synen på verkligheten: som objektiv kontra att det finns multipla

verkligheter (Andrews, 2012). Socialkonstruktionism och hermeneutik har enligt Woolfolk (1992) gemensamma grundvalar, då de är kritiska till realismens anspråk på objektivitet. Hermeneutiken kan dock placeras mellan objektivitet (realism) och relativism, då den strävar efter att bevara koncept kring sanning som är meningsfullt. Denna uppsats gjorde vissa anspråk på kunskapsproduktion och sanning utifrån informanternas livsvärldar och identitets- och meningsskapande, vilket gjorde att den således kan sägas ha tolkats hermeneutiskt (Woolfolk, 1992). Det finns vidare olika inriktningar inom fenomenologin. Premissen i denna uppsats var ett hermeneutiskt tolkande av det tematiserade intervjumaterialet med hjälp av framför allt Sara Ahmeds queera fenomenologi (2006). För att förstå vad fenomenologi handlar om följer här en introduktion till fenomenologi och queer fenomenologi.

Fenomenologisk metod handlar om att utforska medvetande- och tankestrukturer utifrån ett förstapersonsperspektiv. Således är fokus på att undersöka den subjektiva erfarenheten hos deltagarna. Essensen i erfarenheten styrs av *intentionalitet*, det vill säga att vara riktad mot något, ett objekt. Upplevelsen riktas mot ett objekt baserat på dess innehåll eller mening (Woodruff Smith, 2013). Det som är i fokus är således kvaliteten i upplevelsen snarare än vad som är ”objektiv” sanning. På så vis blir utgångspunkten informanternas egna utsagor (Willig, 2013). De gemensamma erfarenheterna som denna uppsats har i fokus; sexualitet, könsidentitet, migration samt åldrande, är enbart gemensamma utgångspunkter, som upplevs på många olika sätt. På så vis finns skildras informanternas olika beskrivningar av livsvärldar utifrån samma förhållningspunkter. *Livsvärld* är enligt Husserl (refererad till i Honer & Hitzler, 2015) den psykiskt subjektiva och intersubjektiva värld så som den uppenbarar sig i den enskilda individens medvetande. Livsvärlden utgör grunden till den levda erfarenheten. Livsvärlden handlar om subjektets upplevelse av perception, orientering och handling (Honer & Hitzler, 2015). Genom att bebo en kropp blir det sålunda relevant att tala om den *levda erfarenheten*. Det blir likaså centralt att prata om subjektet utifrån *den levda kroppen*. Kroppen blir själva utgångspunkten för subjektet och identitet(er) och dess sätt att orientera sig i världar. Kroppen blir enligt detta perspektiv inte en fysisk, inaktiv kropp utan en levd kropp, genom den materialisering som skapas av den levda erfarenheten. Den levda kroppen blir själva förutsättningen för kunskap och reflektion (Folkmarson Käll, 2009).

Inom fenomenologin är begreppet *orientering* centralt, eftersom medvetenheten alltid är riktad gentemot ett objekt. Medvetenheten styrs genom att bli varse ett objekt. Orientering formar hur vi rör oss i rum och hur vi bebor rymd/rum, samt med vem eller vad vi bebor dem med. Genom att prata om den levda erfarenheten blir det möjligt att undersöka hur subjektet formar objekt, som i sin tur formar subjektet. Det blir ett sätt att överbrygga denna dualism (Ahmed, 2006).

Queer/feministisk fenomenologi kan enligt Ahmed (2006) visa på hur maktasymmetrier opererar mellan människors kroppar, eftersom det handlar om att synliggöra erfarenhetsstrukturer. Kroppar, det vill säga objekt och subjekt, rör vid varandra genom att orientera sig mot varandra. Kroppar orienteras när de agerar i tid och rum. På så vis formas kroppar av kontakt med objekt och det som kommer nära skapas av det kroppar gör och påverkar vad kroppar kan göra. Objekt och subjekt går in i varandra på detta vis. Likt performativitet är det som kroppar ”brukar göra” effekter av historier snarare än ursprung. Kroppar orienteras genom att de upprepar vissa handlingar framför andra som har vissa objekt i sikte. Heterosexualitet är ett exempel på det som en orienteras kring, även då det förvinner ut sikte, då tid och rum redan är orienterade. Heterosexualiteten gör att vissa kroppar känner sig hemma, medan andra inte gör det (Ahmed, 2006). Detta göra att queer/feministisk fenomenologi blir en lämplig metod, då informanternas levda erfarenhet bör analyseras utifrån ett intersektionellt perspektiv för att förstå hur maktasymmetrier opererar.

Databearbetning och analys

De sju intervjuerna transkriberades ordagrant av mig genom att använda röstförvrängningsprogrammet *Voxal Voice Changer*, efter att de hade spelats in med diktafon. Transkriberingen pågick parallellt med intervjuandet, eftersom intervjuerna genomfördes från oktober till december 2018. För att ta sig an detta rika material på 160 sidor (enkelt radavstånd) valdes initialt en tematisering att göras med hjälp av en induktiv ansats. En induktiv ansats grundar sig i empiri för att med hjälp av teori sedan kunna dra eventuella slutsatser (Willig, 2013). Likväl bidrog intervjuguidens utformning och syftet med uppsatsen att forma det empiriska materialet och tematiseringen, vilka grundar sig i empirin utifrån informanternas skildringar av sina livsvärldar.

För att lyfta denna kvalitativa studies validitet blir det av vikt att vara transparent med analysätt, teoretiskt ramverk, tolkningar och de premisser som föreligger. På så vis blir det möjligt att också låta läsaren tolka materialet (Willig, 2013). Denna tolkning och analys är med andra ord bara ett sätt att tolka materialet på.

Tematiseringen gjordes baserat på anvisningar av Willig (2013). Initialt handlade det om att lära känna materialet, vilket blev möjligt genom att transkribera det. Detta kan sägas vara en del i analysprocessen. Detta följdes av att noggrant läsa igenom transkriptionerna flertalet gånger och genom att stryka under det som uppfattades som relevant utifrån syftet. Ur varje intervju utvanns textnära koder och meningsbärande enheter. Genom att studera dessa urskildes så småningom mönster, som gjorde att åtta teman framkom. Efter granskning av temana och kodningen framkom slutligen fyra teman istället, då fyra av de borttagna temana visade sig kunna ingå som underteman i de övergripande temana. Naturligtvis går det inte att frångå att intervjuguiden utgick från ett visst antal frågor som rörde informanternas sexualitet, erfarenhet av migration och åldrande, vilket naturligtvis syns i de teman som framkom. Dessa teman var relativt breda, vilket gjorde det nödvändigt att dela in dem i underteman. De fyra temana har 3-5 underteman vardera. Se under resultat för tabell.

Exempel på tematiseringsprocessen:

Rådata: ”Jag tror att det är, jag tror att det är åldern, att man är ju på så många sätt, man är lugn i sig själv. Man vet vem man är, att man inte längre behöver vara så osäker. Jag tror att det har med åldern att göra faktiskt. Man har en viss pondus.” (Anneli)

Kod: Pondus och att bli mindre osäker med åldern

Subtema: Positiva aspekter med att bli äldre

Tema: Vägen hem

Detta är således en av flera möjliga tolkningar av citatet. Materialet uppstod ur dialogen mellan mig och informanten. Temat och subtemat (som i resultatet fick ingå i undertemat ”Att (be)möta sig själv”) framkom ur informanternas gemensamma skildringar av sina livsvärldar. Det kan ses som att Anneli konstruerar sin självbild, sin identitet, på samma gång som det kan tolkas som ett sätt att konstruera en åldrandeprocess där vissa saker förväntas av en i en viss ålder på grund av samhällets normer. Målet i den fenomenologiska ansatsen är att producera kunskap som baseras på informanternas subjektiva upplevelser (Willig, 2013). Den queera/feministiska fenomenologiska metoden handlar om att synliggöra medvetande- och erfarenhetsstrukturer utifrån den levda kroppen hos informanterna. Detta gjordes genom att utifrån informanternas citat, som utgjorde teman och underteman, tolka dessa hermeneutiskt med hjälp av queer/feministisk fenomenologisk teori och metod.

Resultat

Syftet med denna uppsats var att utifrån informanternas berättelser undersöka identitetsskapandet utifrån ett livsvärldsperspektiv hos äldre, icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat. I denna del tolkas informanternas berättelser hermeneutiskt med hjälp av en queer/feministisk fenomenologisk analys, samt i viss mån tidigare forskning. Genom tematisering av informanternas berättelser framkom fyra teman, som utgör underrubriker i detta avsnitt. Samtliga huvudteman hade flertalet underteman vardera. För en överblick av resultatet följer en tabell över hur teman och underteman hänger samman. Varje tema i texten illustreras med citat och inleds med en kort presentation av vad som skildras, som är sammanfattande och delvis baserade på tolkningar av materialet.

De sju informanternas namn är fingerade. Av hänsyn till informanterna benämns länderna de är födda och uppvuxna i utifrån region. Citaten har inte modifierats mer än att icke-semanticke ljud som "eh" har tagits bort, då det inte ansågs tillföra något till meningsskapandet. Intervjun med María Eliza genomfördes på spanska. Dessa citat är alltså översatta av mig.

Tabell 1

Förhållande mellan huvudteman och underteman

Huvudteman	Underteman
1. Att frigöra sig från sitt ursprung	1.1 Att bli svensk 1.2 En ny sorts underklass 1.3 Språkets betydelse
2. Familjen som vägskalet för (o)möjliga identiteter	2.1 Startpunkter 2.2 Familjära vändpunkter i vuxenåren 2.3 Politiken i blodet 2.4 Att vara lojal
3. Att vara annorlunda är naturligt	3.1 Klass, kulturellt och socialt kapital 3.2 Rasism och rasifiering 3.3 Svenska normer 3.4 Normer inom lhbtq- och feministiska kretsar 3.5 Äldre queerhet
4. Vägen hem	4.1 Andliga eller politiska vägar 4.2 Att förena etniska identiteter 4.3 Sexualitetens vändpunkter 4.4 Att (be)möta sig själv

1. Att frigöra sig från sitt ursprung

Detta tema handlar om informanternas förhållningssätt till Sverige och inkorporerande av en svensk identitet, vilket delvis avgjordes genom sättet på vilket de bemöttes när de flyttade/flydde till Sverige, samt hur snabbt det blev möjligt att börja orientera sig i svenskheten.

Temat har delats in i tre underrubriker; *att bli svensk, en ny sorts underklass och språkets betydelse*.

1.1 Att bli svensk. De flesta informanter sade sig ha en önskan om att vilja bli svenska eller åtminstone, enligt min tolkning, kunna passera genom vitheten/svenskheten tämligen obemärkt. Att bli svensk verkade handla om hur en började känna sig hemma i svenskheten, vilket följande citat belyser:

"...det är nånting med att vara frigjord ifrån sitt ursprung. Att inte vara [centraleuropé] längre. Efter fem år bestämde jag mig för att bli svensk. Inte för att det skulle vara bra för mig, utan för att jag ville ta mitt ansvar." (Johanna)

Citatet ovan kan tolkas som att det avkrävs ansvar av den som vill ingå i svenskheten; det kräver att en uppoffrar delar av tidigare möjliga nationella/etniska identiteter för att kunna ta del av svenskheten, genom att exempelvis bryta med ursprungslandet. Detta kan vara något önskat som i citatet ovan, likväl som det kan tyckas påtvingat:

"När jag gifte mig så var en av anledningarna att jag bytte [efter]namn... Så det var en lättnad. Fan vilket beslut liksom, över min identitet. Många tyckte att det är klart du ska ha kvar det [efternamnet], ja men fast du vet ju inte vad det innebär egentligen." (Roxana)

Roxanas ord pekar mot att känna sig hemma i svenskheten handlar om att kunna orientera sig i densamma, vilket kan sägas handla om att möta svenskar. Kanske inte bara möta, utan snarare att bemötas utan att hejdas i sin utbredning/orientering, utan att tvingas bli ett objekt (Ahmed, 2006). Det tycks med andra ord vara svenskheten som avgör orienteringsmöjligheter i densamma, vilket blir tydligt även i citatet nedan:

"Grejen är att jag anpassade mig väldigt väl och umgicks med mycket svenskar...sanningen är att det var väldigt enkelt. Att komma hit, få uppehållstillstånd, att börja plugga. Jag träffade alltid svenskar. Då blir det lättare..." (María Eliza [min översättning])

Citatet ovan kan således sägas visa att få tillgång till svenskheten handlar om att göras plats i densamma. En annan informant beskriver sin relation till svenskheten så här:

"Jag känner mig nog ganska svensk...jag mäter ganska mycket med svensk måttstock för det mesta. Men fortfarande finns det delar av mig som jag upplever bara när jag kommer till [nordeuropeiskt land], att det finns en del som aldrig har kommit med mig till Sverige. /---/ Så jag är inte riktigt hel som jag tror att jag kanske skulle vara om jag hade bott hela tiden på samma ställe. Men jag känner mig ändå rätt fri här. /---/ Det är nånting man klipper av när man flyttar." (Sigrid)

Informanten ovan har lärt sig att förhålla sig till svenska normer och regler och detta tycks således ha inkorporerats som en del av hennes etniska identitet. Orientering handlar således inte bara om att hitta en väg utan om hur en börjar att känna sig hemma (Ahmed, 2006). Samtidigt blir det tydligt att det är något som fattas, det blir inte möjligt att till fullo bli en del av svenskheten. Friheten finns i svenskheten men det har inte gått, och kanske har hon inte heller önskat, att frigöra sig från sitt ursprung. Ett annat förhållningssätt till ursprungslandet skildras nedan:

"Även om du kan ha kvar kompisar eller relationer och så, men det är...många som faller bort och sen så vissa som håller kvar, men det är ju krävande. Man måste se till att hålla kontakten och att träffas." (Ester)

För Ester och en del av de andra informanterna skapade det fysiska avståndet distans till relationer i ursprungslandet, vilket i sig kan skapa psykisk distans från delar av ens tidigare nationella/etniska identitet(er).

1.2 En ny storts underklass. För några av informanterna innebar migrationen att tvingas in i ett slags underklass. För en av dem handlade det om att initialt tvingas bo på flyktingförläggning, för en annan att tvingas leva på socialbidrag, medan det för den tredje rörde sig om att hamna i ett slags vakuum av arbetslöshet, minimalt socialt kontaktnät och utan att kunna ta sig fram språkligt:

"Jag har aldrig varit mer olycklig än de två första åren. Det var helvetiskt. Jag hade bara honom [maken]. Jag hade massor av vänner i [nordeuropeiskt land]. Jag hade jobb, jag hade lägenhet. Jag lämnade allt... Det var fruktansvärt svårt att få vänner här... Jag kunde inte svenska. Jag lärde mig dock det väldigt snabbt. /---/ Jag...går så långt till och med att jag kan säga att jag rekommenderar ingen att flytta hemifrån." (Anneli)

Det blev med andra ord omöjligt för Anneli att bre ut sig i svenskheten, när inga möjligheter till att orientera sig fanns. Detta skapade sannolikt ett trauma vad gäller den egna identiteten, då hon inte längre blev viktigt i något sammanhang, trots att hon var (ung) vuxen. Det är troligt att det är bristen på meningsfullhet som uttrycks när Anneli säger att en inte bör migrera. En av informanterna som flydde ett östeuropeiskt land beskriver sin första tid i Sverige, efter att ha separerats från sin familj:

"Har aldrig svultit innan, men det var så dålig mat så det gick inte att äta. Vi fick typ fem gånger i veckan, varje vecka, kokt fisk...de hade rostbröd som man kanske kunde ätit med lite mjölk. Alltså jag var så hungrig så jag grät på nätterna. De sa att man fick två skivor per dag. Sen slängde de det som var över till måsarna, framför oss... Nio månader var jag där, sen stängdes den [flykting]båten, eftersom de kom på att de förskingrade pengar. På den tiden var fisk billig. Det var därför vi fick fisk." (Melinda)

Citatet ovan kan tolkas som att det handlar om ett slags nedgradering i värdet som människa, vilket sannolikt skapade en tredjepersonsmedvetenhet hos Melinda. Hon blev således ett objekt inför andra och sig själv. Att svälta gör att fokus troligen handlar om överlevnad, vilket skulle kunna göra att tidigare identitet(er) får ge vika i strävan efter att behålla den identitet som gör en mänsklig. Citatet som följer nedan handlar om att Roxanas familj gick från en intellektuell medelklass i ett östeuropeiskt land till att tvingas leva på socialbidrag:

"För oss var det: Sverige tar emot oss. Herregud, vi får pengar, vi får lägenhet. Det här är inte sant. Vi kände oss så tacksamma till samhället. Att samhället, socialdemokrat, som tog emot oss. Så min mamma har röstat i alla år på socialdemokraterna." (Roxana)

Roxanas ord kan tolkas som att det är sannolikt att Sveriges omhändertagande av familjen efter att ha flytt en diktatur, förknippas med tacksamhet. I citatet blir det emellertid möjligt att se att tacksamheten hänger ihop med en tacksamhetsskuld. Som tack för att familjen

fick stanna och leva i Sverige var de tvungna att ge något tillbaka, som i det här fallet handlade om att rösta på socialdemokraterna. Det blir ett slags villkorad tillvaro.

1.3 Språkets betydelse. Språket, eller snarare språkens, betydelse visade sig vara central för samtliga informanternas identitet. Det tycktes avgörande att lära sig svenska för att börja orientera sig i svenskheten. För de flesta gick det snabbt i samband med att ha fått jobb eller ha börjat läsa svenska, vilket belyses i citatet nedan:

Jag: *"Hur var det för dig då, kunde du svenska innan du kom till Sverige då?"*

Ester: *"Jag pratade ändå svenska...vet inte om det lät som det (skratt)... Jag jobbade ju direkt då och det är det bästa sättet att verkligen komma in och lära sig och det var på [arbetsplats] med äldre människor. Och där var det allt från Allsång på Skansen till, jag fick ju hela paketet och Luciafirandet och så. Det var en inskolning i svenska kulturen också, så att det var väldigt bra så."*

Citatet ovan pekar sålunda på att det är fundamentalt att tidigt möta svenskar för att få ta del av det svenska språket, och få möjlighet att påbörja utbredningen av ens kroppsliga orientering för att medvetandegöras om vad svenskhet kan innebära.

Att inte kunna språket tycks bli en startpunkt. Detta beskrivs i citatet nedan:

"I första taget så kan man inte språket. Och då är man ju nästan som ett nyfött barn. Man kan bara se vad människor gör, man hör klanger och ser bilder. /---/ Det är inte alltid så enkelt." (Johanna)

Johannas citat visar på att det ofta krävs hårt arbete för att kunna breda ut sig i den nya världen för att förstå och göra sig förstådd. Språket blir således centralt för identiteten. Det blir sannolikt svårt att se sig som svensk utan att kunna svenska. Att (språkligt) uppfattas som, och känna sig som, ett nyfött barn gör något med identiteten; det blir att tvingas omorientera sig. Att vidare vara vuxen och förväntas agera i enighet med det som förknippas med åldern, men ändå språkligt känna sig som på samma nivå som en nyfödd, kan sannolikt skapa en dissonans i identitetsprocesser. Att då på något vis "avslöjas" som icke-svensk när en pratar, verkar kunna skapa distans till svenskheten:

"Jag pratar [språk]. Jag har [språklig] brytning. Och det är nog det som gör det. Att jag kan inte dölja det, att jag är från [land]." (Anneli)

Citatet ovan kan tolkas som att rasifiering kan ske baserat på hur andra uppfattar ens svenska. Minsta spår av något icke-svenskt kan således "avslöja" en. Varken Anneli eller någon av de andra informanterna är svarta, men Fanons teori (refererad till i Ahmed, 2006) kan bli en analogi till hennes berättelse. Fanon (refererad till i Ahmed, 2006) menar att medvetenheten om kroppen blir en "tredjepersonsmedvetenhet" för den som är svart. Detta skapar ett tryck på kroppsytan när kroppen känner begränsningar i vad den kan göra. Att bli icke-vit/icke-svensk i den vita/svenska världen är att tvingas vända sig tillbaka mot en själv och bli ett objekt. Detta gör att en på grund av andras utbredning inte kan breda ut sig i världen, utan tvärtom, begränsas i sin orientering (Ahmed, 2006). På samma vis kan den rasifiering Anneli de facto upplevde i citatet ovan, bli en begränsning i hennes orientering i världen. Som vit verkar hon med sin kropp kunna passera genom svenskheten, men eftersom det hörs att hon har ett annat ursprung när hon pratar, kan hennes orienteringsmöjligheter begränsas.

2. Familjen som vägsäl för (o)möjliga identiteter

Detta tema behandlar ursprungsfamiljens inverkan på livet och identitetsskapandet, samt hur politik kan bli avgörande för närhet till normbrytande identiteter. Startpunkter i livet tycktes för de flesta informanter handla om att uppfattas som normbrytande eller, som för en av dem, oönskad. Det belyser även familjerelaterade vändpunkter i vuxenlivet samt hur lojalitet kan forma ens identitet. Följaktligen skapades fyra underteman; *startpunkter, familjära vändpunkter, politiken i blodet och att vara lojal.*

2.1 Startpunkter. Startpunkter, eller hur uppväxten har skapat vissa orienteringsmöjligheter för informanterna, tolkades som att det för en majoritet av informanter handlade om att tidigt göras medvetna om att de var normbrytande på olika sätt. Detta kunde ske i ursprungsfamiljerna eller i skolan. Ett exempel på en traumatisk startpunkt skildras nedan:

Jag: *"Hur gammal var du då, om du vill berätta, när du kom till henne [adoptivmodern]?"*

Sigrid: *"Sex månader var jag då. Men det genetiska spelar, tror jag, en viss roll. Sen kanske jag inte hade haft det så trevligt under de första sex månaderna, eftersom jag genast blev bortlämnad till barnhem. Det sitter ju i. Jag känner ju fortfarande en enorm ilska som kan komma över mig. /---/ Och en slags oro också som kan komma som är helt överväldigande."*

Sigrids citat ovan kan tolkas med hjälp av Ahmeds (2006) teori; att närhet, och därmed orienteringar, ärvs som en startpunkt i familjära rum. Detta skapar likhet. Likhet beror alltså på resultatet av närhet, som i sin tur ses som ett tecken på arv. Detta arv kan ses som både kroppsligt och historiskt – när det ges tas det också emot (Ahmed, 2006). Sigrid minns sannolikt inte hur de sex första månaderna på barnhemmet var, men delar av detta emottagande tycks sitta i henne, då det är ett kroppsligt arv och ett historiskt. Vid adoptionen fick Sigrid en ny startpunkt i livet och kunde så småningom orientera sig i ett nytt arv som var såväl kroppsligt som historiskt genom sin mor och mormor. Att så tidigt i livet tvingas omorientera sig utan att fullständigt kunna uppfatta vad som sker och varför, blir troligen ett trauma.

För några av informanterna kunde ursprungsfamiljerna tyckas utgöra ett hinder i orienteringsmöjligheterna, vilket illustreras nedan:

"En kvinna skrattar inte högt och pratar högt och hur man klär sig och man ska ha familj och man ska utbilda sig och så. /---/ Jag har inte haft nån barndom där jag kunde spela fritt, eller tonår. Jag var egentligen den som bar familjen som kunde engelska. Så det är egentligen på senare år som jag har fått leva ut och vara mig själv." (Roxana)

Roxanas ord kan ses som analogt med att kön kan beskrivas som en kroppslig orientering. Både kropp och objekt formas enligt Ahmed (2006) genom att vara orienterade mot varandra, vilket kan upplevas som en delad rymd. Det som blir möjligt att nå för en kropp, ett subjekt/objekt, avgörs av de orienteringar som redan har gjorts. Vissa objekt uppfattas inte ens, då kroppen inte rör sig mot dem. De är bortom kroppens räckvidd. Kroppar orienteras genom repetition av vissa handlingar framför andra, och handlingar har vissa objekt inom räckhåll. Detta gäller oavsett det rör sig om fysiska objekt, som pennan, datorn och dylikt, eller idealobjekt så som "den lyckade kvinnan", som en identifierar sig med (Ahmed, 2006). Ett exempel på det är att kön görs naturligt då det tillskrivs vissa kroppar, objekt och rum. Genom performativitet, upprepningen av i detta fallet kön/könsroller, leds vissa kroppar mer i vissa

riktningar än mot andra. Det en gör påverkar sålunda vad en kan göra. På så vis kan kön beskrivas som en kroppslig orientering (Ahmed, 2006).

2.2 Familjära vändpunkter i vuxenåren. Samtliga informanter beskriver sig ha varit med om olika omvälvande händelser sedan de blev vuxna (liksom när de var barn). Tre familjerelaterade vändpunkter tycktes bli direkt livsavgörande för några av informanterna och deras upplevelser av sig själva. Dessa kan sägas ha handlat om önskade och mindre önskade nära relationer. En relation som blev en vändpunkt beskrivs av Sigrid nedan:

”Jag träffar då en kvinna när jag är närmare fyrtio och hon rycker upp mig på något sätt. Jag tyckte hon var en slags naturkraft och det är hon faktiskt...samtidigt så kan hon också vara fruktansvärt hänsynslös. /---/ Hon såg mina neurotiska sidor som ingen annan hade anmärkt på. /---/ Men en sak sa hon – gå i terapi. Det hade ingen annan tidigare sagt och efter ett tag gick jag i terapi.” (Sigrid)

Många saker kan ha spelat in i citatet ovan och i Sigrids förmodade psykiska ohälsa, men några av dem handlade troligen om barndomstraumat i att ha bott på barnhem och ha blivit adopterad, vilket bland annat följdes av att ingå i en etnisk minoritet och en sexuell minoritet, vilka var avvikande eftersom de inte följde den heterosexuella eller majoritetsnormativa linjen. En annan relation som tycktes bli en vändpunkt längs den heteronormativa linjen beskriver Johanna:

”Då var det en kille som sa till mig...varför skiljer du dig inte? Och då insåg jag att de ser det, hur jag har det. Så det var inte normalt som jag trodde...så lyckades jag skilja mig...jag hade försvunnit nästan. Och då kämpade jag tillbaka till vem jag var. Och jag hade varit sju år [gift med maken]. Det tog mig sju år att bli mig själv. Men de första två åren kunde jag inte ens prata med en man.” (Johanna)

Att bli ett objekt för mäns vilja, som kan sägas vara utgångspunkten i citatet ovan, utan tillfälle att bre ut sig och känna sig hemma, har beskrivits av flera informanter. Det tenderar att göra att en blir ett objekt även inför sig själv, vilken antyds i citatet ovan. Det ständiga hejdandet i orienteringspotentialen skapade en existens i en tredjepersonsmedvetenhet, vilket sannolikt inverkade negativt på identitet(er) genom att en inte längre kunde ses som en agent i sitt eget liv. En annan tredjepersonsmedvetenhet skapades sannolikt i följande berättelse av Melinda, där hon berättar om hur hon separerades från sin familj av Migrationsverket:

”Men de räknade oss inte som familj. Eller mig. Eftersom kusiner räknades inte som nära familj. Det var bara kärnfamiljen de tittade på. Så efter en vecka så kom de och sa de till min kusin och faster...på grund av deras dotter som var sex år, att de fick plats först i [stad] så de skjutsade dem. Då sa jag ’vi vill vara tillsammans’, men det gick inte. Jag blev jätteledsen eftersom det bara var jag som inte hade familj. Jag var bara kusin.” (Melinda)

Melindas citat kan tolkas som att den så kallade ”storfamiljen” var essentiell för henne, olikt de andra informanterna. Hon växte framför allt upp med sin farmor och sina kusiner. Här kan således Melindas uppfattning om ursprungsfamilj sägas krocka med den svenska bilden av vad en familj är. I Sverige ses idealfamiljen som en vit, ganska jämställd, medelklass cis- och heteronormativ familj där en mamma, en pappa och barn ingår (Martinsson, 2007). För Melinda, och sannolikt många andra kanske särskilt från mindre västcentrerade länder, tycks ”familj” inbegripa flera generationer familj/släkt.

2.3 Politiken i blodet. För många av informanterna var/är politisk medvetenhet och politiskt engagemang essentiellt i livet och för identiteten. Detta initierades sannolikt redan i

barndomen hos flera av dem, baserat på att tillåtas vara normbrytande eller att ha normbrytande förälder/föräldrar, vilket skildras i följande citat:

”Det här med pojkar och flickor ska vara olika, det hade jag inte förstått mig på riktigt...jag fattade inte vad det var för vits med det hela egentligen. Jag lekte med grannpojken mycket. Jag kommer ihåg vissa situationer som flickor sa 'men det där är det bara pojkar som leker med, geggas i med sanden'... Då har mina föräldrar gjort nånting rätt...med könsroller, för min mamma var väldigt så här att hon ville att jag och min syster, att det skulle vara fritt och att vi inte skulle hamna i såna här typiska kvinnosaker.” (Ester)

Esters berättelse ovan kan tolkas som att det blev en orienteringsmöjlighet att vara normbrytande; istället för att hejdas i orienteringen utanför de traditionella könsrollerna, uppmuntrades en utbredning genom att leka hur och med vem Ester ville. Detta torde ha skapat en normalisering i att vara normbrytande, liksom vad gäller följande citat av Melinda:

”När jag var 4 år och de frågade mig vad vill jag bli och självklart frågade de efter ett yrke, så sa jag pojke... Jag var väldigt pojkaktig. Det var inga flickor som lekte med pojkarna förutom jag. Och pojkarna hade också väldigt svårt att ta in mig och spela fotboll eller hockey. Jag lekte aldrig med dockor. Tyckte det var skittråkigt. /- -/ Jag är uppvuxen hos min farmor och där har jag aldrig fått höra att det är fel det jag gör. Att lek inte med pojkar eller ha klänning på dig.” (Melinda)

Att ha en önskan om att vilja vara ”pojke”, eller orientera sig i ”pojktighet”, kan i citatet ovan sägas bli synonymt med att vilja ha större orienteringsmöjligheter som flicka, då det som förknippas med cismän kan sägas utgöra normen (och då informanterna definierar sig som kvinnor). Den heterosexuella matrisen utgör enligt Butler (1990) tydliga ramar för hur en ”pojke” respektive ”flicka” ska vara. Dessa kategorier blir naturaliserade genom att de ständigt upprepas och antas begära varandra. Det ”manliga” är överordnat det ”kvinnliga” (Butler, 1990). En annan upplevelse skildras nedan:

”Min far reste och min mor också. Så när den ena var hemma gjorde den allt i hemmet och när den andra var hemma gjorde den allting. Ja, min pappa arbetade lika mycket som min mamma i hemmet när han var hemma. På så sätt såg jag aldrig skillnaderna i min familj. /- -/ Jag växte upp mer jämställt...det var normalt för mig att mannen gjorde hushållsarbete.” (María Eliza [min översättning])

Citatet ovan tyder på att närhet till normbrytande objekt (föräldrarna i detta fall) tycks ha varit avgörande för María Eliza, liksom för flera av informanterna, vad gäller deras politiska medvetenhet och engagemang.

2.4 Att vara lojal. Lojalitet med familjen var centralt för två av informanterna. Så långt det var möjligt stöttade de och lyfte familjen, som kan tolkas som tätt länkad till den egna identiteten. Lojalitet tycktes alltså handla om tillhörighet som var kopplad till den egna självbilden. Detta exemplifieras genom Roxanas citat:

”Då föddes tanken att jag ska plugga...men i samma veva att i och med att jag var så missnöjd privat, mitt ex hade problem med drickat. Det var aldrig att jag kunde lita eller känna mig bekräftad som kvinna... Vi hade inget stöd från föräldrar att kunna vara ett par. /- -/ Vi hade konflikter och han var Dr Jekyll and Mr. Hyde. Jättesnäll i vardagen, underbart hjälpsam. Men sen socialt, så jag bara det här går inte. Det var en konflikt inom mig... Så att jag är också uppfostrad att man ska vara lojal och du ska hålla ut och du ska jobba på din relation, vilket jag faktiskt

fortfarande tror på, men i alla fall. Så kände jag nä, det här går inte, vad vill jag?"
(Roxana)

Citatet ovan skildrar kampen mellan att å ena sidan följa heteronormativitetens linje och att vara lojal och å andra sidan att bryta upp med en destruktiv relation. Detta kan förstås baserat på att heteronormativitet formar vad kroppar kan göra, och skapar en närhet till vissa saker men inte andra (Ahmed, 2006). För mycket närhet, vilket tenderar att uppfattas som ett arv, till det som inte passerar genom heteronormativiteten, kan hota reproduktionen av densamma. Genom att se heterosexualitet som något som bebos och som är i "bakgrunden", formar det vad kroppar kan göra (Ahmed, 2006). Ett liknande ansvar för familjen beskriver Melinda nedan, trots att fadern aldrig var närvarande under hennes uppväxt:

"Jag skickar hela tiden pengar till både farmor när hon levde och till mamma och syster. Jag har alltid haft nån att tänka på. Jag tror inte att ungdomar, dagens ungdomar i Sverige, skickar pengar till sina föräldrar. Alltid vara orolig för dem också, hur det går för dem. Vara där för dem om de behöver det. Sen jag har min pappa här i Sverige... Så jag hjälper honom också hela tiden, att klara sig och klarar sig inte så bra med språket och på alla möjliga sätt...fick växa upp väldigt snabbt. Känns att det här bekymmerslösa livet tills jag var hemma i [östeuropeiskt land] med farmor. Behövde inte tänka på nåt och sen hamnade jag här helt ensam... Och det räckte inte att jag behövde ta hand om mig, utan plötsligt kände jag ansvar för andra." (Melinda)

Denna lojalitet som informanten ovan tycks uppleva kan förstås genom att dra en parallell till teorin om *connectivity* (FoU, 2008) för att beskriva hur personer formas i mer kollektivt orienterade samhällen. En personlighet är då inte självständig visavi övriga familjemedlemmar utan dessa "ska vara inblandade i skapandet av känslor, önskningar, värderingar, kort sagt, i konstruktionen av identitet" (FoU, 2008, s. 199). Måhända sitter strukturerna av *connectivity* inte riktigt så starkt hos Roxana och Melinda som enligt teorin, men det skulle kunna förklara delar av identitetsformationen där lojalitet blir central. Att göra något för sig själv handlar således om att samtidigt göra något för sin familj; gränserna mellan individen och kollektivet är inte lika klara som i den svenska, högst individualiserade kontexten.

3. Att vara annorlunda är naturligt

Detta tema handlar om hur upplevelser av utanförskap och annorlundaskap har påverkat meningsskapande och identitetsprocesser baserat på klass, i vilken utsträckning en rasifieras och utsätts för rasism, hur centralt det blir att anamma svenska normer för att kunna ingå i svenskheten, hur en kan göras annorlunda i lhbtq- och feministiska rörelser, samt hur icke-heterosexuella uttryck i barndomen kan skapa utanförskap. Åldrandet visade sig vidare kunna förstås som en grund för annorlundaskap baserat på ålderism, samt en diskrepans i den "mentala åldern" och den ålder andra uppfattade att de hade. Mot bakgrund av detta blev de fem undertemana följande; *klass, kulturellt och socialt kapital, rasism och rasifiering, svenska normer, normer inom lhbtq- och feministiska kretsar, samt åldrande queerhet*.

3.1 Klass, kulturellt och socialt kapital. Att känna sig annorlunda beskrevs av informanterna handla om att komma från mindre orter/landet till en storstad, liksom att hamna i en kontext där majoriteten hade annan klassbakgrund än en själv, eller att själv tvingas in i en ny form av socioekonomisk tillhörighet efter migrationen. I citatet som följer belyses reflektioner kring att ha vuxit upp i arbetarklassen:

"Alltså vem fan vill vara arbetarklass...? Det vill man ju inte, alla vill ju bli nånting bättre. Och liksom jag föraktar arbetarklass...inte föraktar men.. Det är just det där älgjakt, gräsklippning, småpyssel hemma. Det är manligt. Bilar är manligt, moped är manligt. Kvinnligt är gardiner, matlagning, städning, barnen och att skicka julkort och damma bokhyllan, som inte har böcker utan såna där prydnadsföremål. /---/ Nä, jag vill inte riktigt leva så... Och det var ju också det som var så jobbigt med min exmake. Han var också på arbetarklass och liksom, alltså kunde inte laga mat. Inte jag heller... Vem är tvungen? Jag. Inte tvungen, men...det går mycket snabbare att jag gör maten än att jag börjar lära honom." (Anneli)

Annelis ord tyder på att det finns en samhällsnorm som är centrerad kring medelklassen, vid sidan av vithets-/svenskhets- och heteronormerna. Klass blir något som kan ses som i "bakgrunden", vilket möjliggör närhet till vissa objekt (Ahmed, 2006). I citatet blir det likaså tydligt att klass hänger ihop med kön; då kvinnligt i arbetarklassen konnoterar matlagning, städ och julkort blev Anneli, trots sin ovilja och okunskap vad gäller exempelvis matlagning, tvungen att inta kvinnorollen i relationen till sin exmake. Mot bakgrund av detta tar Anneli således avstånd från såväl arbetarklass som heteronorm, då det för henne tycktes innebära att tvingas in i vissa normativa roller. Anneli beskrev vidare ett utanförskap i ursprungsfamiljen redan som liten:

"Ingen i min släkt har varit i gymnasiet ens. De har gått och jobbat. Alla mina syskon omedelbart till jobb. Så de har bara gått igenom grundskolan och folkskolan och vad det nu var på den tiden. Så det fanns inte nån bildningsintresse överhuvudtaget. Det var viktigt...lyckad människa går igenom skolor, ja, men som fixar jobb, och har en ordentlig liksom, bröd på bordet. That's it. Det var det dom uppmuntrades till. Och sen liksom vad då läsa böcker? Jag läste väldigt mycket redan då, när jag bodde hemma. Och mamma brukade säga: jag vet inte varifrån hon har fått sina gener, inte från oss i alla fall." (Anneli)

I citatet ovan kan avståndstagandet från arbetarklasstillhörigheten tolkas som att det hänger ihop med att ha skapats som annorlunda i ursprungsfamiljen. Att födas in i en familj är att födas in i en viss historisk och kroppslig "bakgrund" (Ahmed, 2006); i Annelis familj handlade den om att ha ett jobb och mat på bordet och sannolikt så småningom hitta en man och skaffa barn. Att då önska något annat blir att avvika från den familjära linjen, vilket torde kunna skapa en dissonans i identiteter som handlar om klass och sexualitet. Även Ester beskrev känslor av annorlundaskap redan i barndomen, baserat på att hon tillhörde medelklassen och kom från en mindre ort:

"Så den känslan har jag alltid haft från barndomen...att jag är annorlunda och inte passar in riktigt, det är nästan nånting som var mera naturligt än det andra. /---/ Vi flyttade ner till...en liten ort...där talar de utpräglad [centraleuropeisk stads] dialekt. I den skolan just också, där det var arbetarbarn mest som gick. Asså det var sånt som gjorde att jag på nåt sätt var annorlunda sen." (Ester)

Citatet ovan kan det tolkas som att Ester inte kan bre ut sig. När kroppar inte breder ut sig i rum kan en känna sig som på fel plats, trots att en givits plats (Ahmed, 2006). Så tycks fallet vara för de informanter som påverkades mycket av klass. När annorlundaskap blir naturligt, har främlingskapet troligen inkorporerats. Det blir en del av identiteten att vara annorlunda och inte kunna orientera sig fullt ut varken socialt eller i arbetslivet. Detta illustreras i citatet nedan:

”Sen var inte lätt när man kommit så man fick uppehållstillstånd också och i början man var tvungen att leva på socialen och så började man få vänner. Men...socialen räckte inte att gå ut eller göra nåt... Det var väldigt tufft att erkänna när man skaffat sig, ja ska vi gå ut och jag sa alltid nej, men jag ville inte säga nej, jag har inga pengar för att gå ut. /---/ De som har hjälp från sina föräldrar och ärver och hjälper, självklart att de lyckas bättre än jag som fick kämpa från noll... Det har påverkat mig. Jag skulle ha haft allt annat hjälp om jag var hemma i [det östeuropeiska landet]. /---/ Eller bara kontaktnät. När man söker jobb och så, att man har kontakter. Det har jag inte haft heller.” (Melinda)

Citatet ovan belyser således hur migration/rasifiering kan hänga ihop med klass. Att ha lämnat ursprungslandet bakom sig tvingade in Melinda i en viss klass, med begränsade ekonomiska resurser, vilket i sin tur tycktes hindra hennes utbredning i svenskheten. Det innebar också att inte längre ha ett visst socialt kapital, vilket skapade materiellt och socialt utanförskap, som sannolikt förknippades med känslor av skam.

3.2 Rasism och rasifiering. De informanter som inte tolkades som att de lyckades passera genom vitheten/svenskheten blev avvikande, hejdades och rasifierades. Följande citat belyser ett slags ”positiv” rasifiering, eller exotisering, som María Eliza upplevde i arbetslivet:

”När jag [arbetade] fanns det folk...som var pro-latina, svenskor, som tyckte om latinos. Därför hade jag många möjligheter här [på arbetsplatsen] till exempel när jag började jobba var det väldigt svårt... Men de gav mig chansen att börja just för att jag var utländsk. Ja, sen jobbade jag för att förtjäna tjänsten, men det beror på...ibland finns det tillfällen där det kanske inte är bra att vara utländsk, men inom vissa områden jo, i alla fall för mig. Men man måste känna till dem va, för ingen säger till en vilka möjligheter man har.” (María Eliza [min översättning])

María Elizas berättelse kan tolkas som att göras till sydamerikan blir att förknippas med något speciellt, som ger vissa privilegier baserat på vissa premisser. Det kan ses som att privilegierade grupper, som vita majoritetssvenskar, får chansen att möta nya ”miljöer” utan att behöva lämna sin position fysiskt eller socialt (Lundström, 2012). Rasistiska strukturer i arbetslivet kan vidare påverka på följande vis:

”Jag vet att det är mycket svårare för en invandrare att få jobb, att få lägenhet...trots att vi är från Europa. Då kan jag tänka mig vad svårt för en annan nationalitet som är ännu mer annorlunda än den svenska... Och sen att man måste vara typ fem gånger duktigare mot en svensk om man får samma, om man blir utvald av alla svenskar. Alla jobb jag har sökt, det var typ 200 sökande, för att jag ska få det måste jag ha mycket högre utbildning och mer erfarenhet än alla 190 svenskar. Det är jag övertygad om.” (Melinda)

Citatet ovan kan tolkas som att rasifiering skapar utanförskap; det blir svårare att skapa arbetslivs- och sociala nätverk. Det blir med andra ord normbrytande att rasifieras, vilket gör att dessa personer måste jobba mycket hårt för att lyckas orientera sig i arbetslivet, där vitheten/svenskheten kan sägas vara i bakgrunden. Det har visat sig att personer med utländsk bakgrund har tre gånger svårare att få jobb i Sverige än en vit majoritetssvensk (Ridderstolpe, 2006, 14 december). Att rasifieras och att ha migrerat visade sig kunna skapa rädsla att tvingas omorientera sig på nytt, som för Roxana när hon nyligen hade flytt till Sverige:

”Så flyttade jag till [svensk stad], hamnade på tekniska gymnasiet, hamnade i naturklass. Det var ju de här svenne, fina, men det var ju knappt några utlänningar. En klass på 30-32, så var det två som hälsade och pratade överhuvudtaget på ett år. Jag fanns inte. Och jag som kommer från en intellektuell medelklass där jag hade

vänner, att plötsligt bli osedd... /---/ Jag valde ju naturlinjen för att jag tänkte att det var lättast språkmässigt, matte är ju siffror och jag behöver inte prata... Så att jag var ju utanför. Inte att nån kallade mig svartskalle eller vad fan dra dit du kommer ifrån, inget sånt, men den här kylan... Ensamheten var absolut det värsta... Än idag är det en jätterädsla att bli ensam. /---/ Jag vill inte avsluta relationer, för jag vill inte fly, tappa fotfästet, så att det är en utmaning jag har haft under många år.”
(Roxana)

Baserat på citatet ovan kan rasifiering och rasism tolkas som att det kan skapa utanförskap och trauma, vilket kan leda till ett kuvande av delar av sin(a) tidigare etnisk(a) identitet(er). Roxana gick från att vara en del av kontexter, att vara en person som visste var hon var på väg, till att bli ingen. Detta då mötet med svenskheten hejdade hennes påbörjade identitetsprocesser och plötsligt blev hon ett objekt. Personer som inte orienterar sig friktionsfritt enligt den vita/svenska normen, förkroppsligar distans genom att bli förknippade med ”andra sidan jorden” och därmed ”annan etnisk härkomst” (Ahmed, 2006). Denna distans gör att vithet/svenskhet blir startpunkten för orientering; vithet/svenskhet blir punkten varifrån världen breder ut sig och gör att ”där” blir ”andra sidan jorden”. Vithet/svenskhet blir det som är osynligt och i ”bakgrunden”, där de som inte kan passera genom den ses som avvikande (Ahmed, 2006). Två informanter gjordes medvetna om att de var avvikande baserat på sin minoritetsgruppstillhörighet redan som barn, vilket skildras nedan:

”Men...jag kan inte tänka mig att annat än när man var barn så fick man ju hotelser för att man talade [minoritetsspråk] på gatan. Man kallades ju [svordom på majoritetsspråket] och allt möjligt. Så att det fanns ju en fientlighet. Och speciellt pojkar var ju väldigt så här.” (Sigrid)

I berättelsen ovan blir det tydligt att Sigrid erfor rasifiering redan i sitt ursprungsland, baserat på att hon tillhörde en etnisk minoritet. Detta kan ha skapat en internaliserad skam över att vara normbrytande vad gäller ras/etnicitet, samt en minoritetsstress. Det kan i sin tur ha inverkat negativt på identitetsprocesser vad gäller den etniska/nationella tillhörigheten.

3.3 Svenska normer. Att förstå hur svenskhet fungerar visade sig vara centralt för att kunna förhålla sig till de svenska normerna, som i citaten beskrivs handlar om konsensus, att inte ”gå rakt på sak” och att sakna erfarenhet av krig. Ett exempel på hur det första mötet med de svenska normerna kan uppfattas följer nedan:

”När jag kom till Sverige så gick jag in genom dörren och gick rakt fram till människorna [skratt]: ’Hej, här är jag!’ /---/ Så i [västeuropeiskt land] är det så att man kan möta någon på gatan och komma jättenära på en gång. Så det var jag van vid. Sen lärde jag mig just det, folk backar nu. Och så gick jag efter, för jag tänkte ja men hallå, här är jag. Backade de ännu mer. Både själsligt och fysiskt. /---/ Då får man vänta tills någon tar initiativet eller försiktigt närma sig en, framför allt om jag är ensam och de är en grupp, för gruppens attityd är mycket viktig i Sverige.”
(Johanna)

Citatet ovan kan förstås som att för att ha möjlighet att bre ut sig i svenskheten, krävs det att förhålla sig och anpassa sig till vissa normer. Om inte, görs en påmind om sin icke-svenskhet genom att hejdas i sin orientering. Att vara född på gränsen till ett krig beskriver Sigrid nedan:

”Det...påverkar många generationer, ett krig. Det är farfar och pappa och alla möjliga som berättar. Och det finns liksom i atmosfären på något sätt det här. /---/ Vi har ju kämpat och vi har dödat så många och i Sverige säger man jag skulle aldrig

kunna döda nån. Och står man emot en fiende och det gäller antingen vi eller dem, så tror jag att man förändras. /---/ Man säger ifrån, man får tycka annorlunda. Här är det faktiskt så att...konsensus, konsensus vi ska alla tycka detsamma, vi ska vara så snälla, fina och milda. I [nordeuropeiskt land] är det mera att man kan tycka helt olika, men man är goda vänner i alla fall, man kanske är arg just i stunden, sen lägger det sig och vi två tycker olika helt enkelt.” (Sigrid)

Nationella erfarenheter, som krig, tycks alltså sätta spår i identiteten enligt citatet ovan. Detta gör följaktligen att svenskar kan upplevas som naiva och konflikträdna. Att ha varit med om krigsrelaterade trauman, eller att ha anhöriga som har varit med om traumatiska händelser i krig och liknande, kan således göra något med förhållningssättet gentemot andra. Traumatiska erfarenheter kan således sägas gå i arv genom att bli en del av den etniska/nationella identiteten.

3.4 Normer inom lhbtq- och feministiska kretsar. Normerna inom lhbtq- och feministiska grupper visade sig kunna skapa känslor av annorlundaskap hos några av informanterna, baserat på deras annorlunda erfarenheter/kunskap. Nedan belyses ett citat som handlar om synen på barn i de feministiska kretsar som informanten har befunnit sig i:

”Å andra sidan det här att jag trodde att det skulle vara lättare att hitta in i feministiska sammanhang och när jag väl gjorde det på [feministiskt ställe], då var det jättekonstigt för mig, nästan alla kvinnor hade barn. Och jag, från [centraleuropeiskt land] var det ju väldigt mycket så här, de sammanhangen var väldigt barnfientliga nästan kan man säga. Asså det var en kvinnofälla... De som hade barn fick ju nästan försvara sig [skratt] ... Det är helt enkelt svårare att förena yrke med att ha barn och så...” (Ester)

Citatet ovan kan tolkas som att det skapades ett utanförskap av att komma från en annan feministisk kontext i ett annat land. Detta tyder på att det i och med migrationen krävdes en omorientering i Sverige och mycket arbete för att kunna bre ut sig, känna sig hemma, i de olika feministiska kontexterna. Det kan tolkas som att det finns starka normer även inom feministiska rörelser, samt att de på intet sätt är universella. En av informanterna beskriver nedan hur normerna inom lhbtq-kretsar kan skapa annorlundaskap:

”Däremot har jag också känt att den världen är extremt liten och sluten också. Så jag får panik. Det jag trodde skulle vara en fri värld, det är det inte alls. /---/ Men det finns vänner som bara umgås i hbtq, för det är där du ska vara vegan, du ska tycka det är fel med monogami på nåt sätt. Du måste vara poly. /---/ Jag trivs inte när det är för extremt. Jag ser mig själv som ganska tillåtande. Säkert har jag massa fördomar, men nä, du förstår. Jag är inte där...utan jag går in och ut ur världar och det trivs jag med.” (Roxana)

De ofta starka normerna inom lhbtq-rörelser som beskrivs av Roxana, kan sannolikt mynna ur ett behov av att differentiera sig från heteronormativitetens linje. Då heterosexualiteten och cisnormativiteten är det som finns i bakgrunden hamnar den i förgrunden när någon inte passerar den (Ahmed, 2006). På så vis kan det i rum som finns bortom dessa linjer bli möjligt att vara normbrytande på fler sätt, precis som det kan skapas förhållningssätt som avkrävs de som befinner sig i rummen för att kunna särskilja på hetero- och cisnormativa kroppar och normbrytande kroppar. Om det inte blir möjligt kan de icke-normativa rummen troligen upplevas som hotfulla. Sigrid beskriver vidare nedan hur hon kände sig när hon var ny i en svensk lesbisk förening:

”Men sen var jag ju med lite i [lesbisk grupp] men jag var inte så van vid det samtalet som fördes där, det är jag ju mera nu. Och det var faktiskt mer tycker jag, lite mer

aggressivare och mer otillåtande och strängt på 70-talet än vad det var nu. Man skulle ha...se ut på ett visst sätt och bete sig på ett visst sätt och så här och det..och var man annorlunda så var det inte så lämpligt heller. /---/ Jag kände mig lite annorlunda faktiskt. Det gjorde jag nog. Liksom inte hade de rätta åsikterna.”
(Sigrid)

Ett sätt att bli annorlunda på kan, enligt citatet ovan, handla om att inte känna till förhållningssätten i lesbiska kretsar. Att inte ha den ”rätta” kunskapen blir således att göras annorlunda i lesbiska rörelser, vilket mynnar ut vilka möjligheter till närhet som en har till lesbiska objekt. Normerna inom lhbtq-kretsar kan vidare handla om hur kroppen uppfattas:

”Däremot kanske det inte är givet att jag kan vara lesbisk eller hbtq bara för att jag inte ser ut som jag gör, om jag inte rakar skallen så att andra hbtq kan inte se mig som en ’oj, du kanske kan vara intressant’. Utan du tillhör heteronormen. Jag har långt hår, jag är inte rakad eller nåt annat tecken. Det kan ha varit svårt och då ska jag bära...linnen och vara rakad.” (Roxana)

Citatet ovan tyder på att det kan vara centralt att se ut på vissa sätt för att kunna urskilja andra normbrytare vad gäller sexualitet och/eller kön. Det skapas således normer för hur en ska se ut och liknande inom de normbrytande världarna. Dessa tenderar att likt forskningen på området skapas som vita, medelklass och öppna med sin sexuella orientering/könsidentitet (Siverskog, 2013). Detta kan göra att exempelvis icke-vita/icke-svenska kroppar blir avvikande, eller att personer som Roxana, som klär sig ”normativt”, görs avvikande då det kanske inte vid första anblick blir uppenbart att hon är queer.

3.5 Åldrande queerhet. Detta undertema handlar om åldrandets inverkan på självbilden och identiteten. Åldrandet aktualiserades hos en majoritet av informanterna vad gäller det kroppsliga åldrandet, vilket visade sig kunna skapa en diskrepans vad gäller den egna identitetsuppfattningen jämfört med hur andra uppfattade en. Hur fri en kände sig vad gäller åldrandet hängde ihop med klass, hur mycket makt en upplevde sig ha, samt åldrandenormer i lesbiska världar. Ett ”gott” åldrande enligt heteronormen handlar om att ha pengar, ha tid att fokusera på sig själv och barnbarnen, göra/ha gjort karriär och ha en god hälsa (Siverskog, 2016). Åldrande visade sig hänga samman med tryggare identitet och mognad för många informanter, samtidigt som det kan kräva en omorientering baserat på ålderistiska normer:

”Konstigt nog känner jag mig yngre än någonsin... Jag har pengar, jag har min egen lön, nu är jag fri, barnen är stora. Jag drömmer om resor. Jag ska på den klubben. Det är som en annan ungdom, så det är häftigt. /---/ Men sen femma nolla. De bara oh my god, är du SÅ gammal? Så då fattar jag nog att åldern har en viss betydelse och framför allt på pappret. ’Oj, vad bra du ser ut för din ålder’.”
(Roxana)

I citatet ovan blir det tydligt att ”se bra ut” kopplas samman med ungdom: skönhet och attraktivitet blir alltså något som står i kontrast till åldrande. Detta blir analogt med teorin om *mask of aging*, där det skapas en diskrepans mellan hur andra uppfattar en baserat på ens yttre, jämfört med hur en själv upplever sig (Featherstone & Hepworth, refererade till i Biggs, 2005). Detta belyses även i citatet som följer:

”Men föreställningar hos folk, framför allt när man träffas första gången, så har man ju det yttre. Ja, man ser ut på ett visst sätt och den andra ser ut på ett visst sätt. Då gäller det att genomtränga det och se bakom det där...man får skala bort. Vem sitter där inne i löken?” (Johanna)

Empirin ovan kan jämföras med att befinna sig i den så kallade tredje åldern (Berk, 2010); att känna sig aktiv och uppleva sig ha ett liv med många möjligheter till självförverkligande, samtidigt som andra uppfatta en som äldre, vilket förknippas med vissa stereotypa bilder av äldre. Detta gjorde att det hos några informanter fanns en medvetenhet om att en kan bemötas annorlunda i och med åldrandet, vilket illustreras nedan:

”Vi måste börja planera för vår framtid alltså. Och liksom fixa nån äldreboende som är riktigt bra för oss, som också är liksom är hbtq-vänlig... Och...som tar hänsyn till kulturella saker som musik och underhållning.” (Anneli)

Citatet ovan kan förstås genom att Anneli, samt övriga informanter, inte passade in i bilden av det ”goda åldrandet” baserat på flera faktorer, såsom könsroller och inte minst sexuell orientering. Detta beror på att forskning på så kallat ”framgångsrikt åldrande” har sin grund i cis- och heteronormativa antaganden (Fabbre, 2014). Det kan finnas en rädsla i att hejdas från att bre ut sig då åldrandet, vilket empirin ovan antyder, tvingar en att betrakta sig själv som en som så småningom kan komma att hamna inom äldreomsorgen. Lhbtq-personer tenderar i lägre utsträckning uppsöka vårdinstanser och de facto också erhålla sämre vård än heterosexuella cispersoner gör (Norrman, Nilsson & Törnblom, 2013). Detta kan bero på att såväl objekt som rum är skapade för vissa kroppar mer än andra. Att misslyckas att göra något är en misslyckad orientering. Ett exempel på detta är ett verktyg som inte är skapat för den kropp som använder det, eller att en kropp använder ett verktyg som inte förlänger hens handlingskraft (Ahmed, 2006). På samma vis beskrivs sexualiteten inte förlängas med åldrandet i citatet nedan:

”Jag tror inte egentligen att folk skulle bry sig om det men jag är ju över 70 år, så det är ju inte så aktuellt att jag börjar stöta på en massa väninnor. /---/ Det är ju lite borta ur livet den här biten. Behöver inte vara hundra procentigt borta, men ganska mycket för min del. Men det tror jag beror på att jag inte på länge har haft nån relation så då trillar det ju bort på något sätt.” (Sigrid)

Denna olust eller omöjlighet som antyds av Sigrid ovan kan bero på att den ålderistiska avsexualiseringen av den som är lesbisk kan göra att en förlorar hela sin lesbiska identitet. Detta till skillnad från när den heterosexuella kvinnan avsexualiseras på grund av ålder; hon kan sägas förlora sin attraktivitet, men inte sin heterosexuella identitet (Ambjörnsson & Bromseth, 2010). Denna ålderism kan således ha internaliserats hos Sigrid, vilket bidrar till en avsexualisering av den egna identiteten. Samtidigt kan det likaså handla om en faktisk minskad sexuell lust och ett minskat behov av att vara öppen med sin sexualitet.

4. Vägen hem

Detta tema fokuserar på olika sätt att känna sig hemma på, vilket tolkades som att det handlade om att inta olika meningsfulla identiteter, som exempelvis aktivistiska eller andliga, samt att utarbeta strategier och förhållningssätt i synen på sig själv och andra. Det blev likaså fundamentalt för en del informanter att kunna förena sina etniska/nationella identiteter. På liknande vis verkade vändpunkter vad gäller sexualitet ofta avgöras av att bli accepterad för densamma, samt att icke-heterosexuella objekt hamnade inom räckhåll. Med anledning av detta kan det sägas att dessa upplevelser möjliggjorde transcendens av det normativa. Avsnittet är uppdelat efter de fyra undertemana; *andliga eller politiska vägar, att förena etniska identiteter, sexualitetens vändpunkter och att (be)möta sig själv.*

4.1 Andliga eller politiska vägar. Att tro på en Gud eller något större tolkades som att det kan skapa gemenskap, men också utanförskap som queer i konservativa miljöer eller som

troende i queera miljöer. En tro på något större kan liknas vid att tro på politikens kraft; det visade sig kunna skapa tillfredsställelse även vid motgångar, samt en stark tillhörighet. Andlighet har för några av informanterna blivit allt viktigare med åldern, vilket skildras nedan:

”Men jag tycker det är en väldigt behaglig stämning i en kyrka ofta...tänker på nånting annat än, nå naturligtvis tänker de säkert på sig själv också, men man tänker på nånting lite större. Man tänker på lite existentiella frågor och sånt som man börjar göra när man börjar bli lite äldre också. Jag trivs i den här miljön. Jag är ju inte nån eminent som kappläst bibeln, utan det är mer den här känslan jag får när jag kommer in och träffar de här personerna.” (Sigrid)

Andlighet tycks, baserat på Sigrids citat, bli ett sätt att känna samhörighet med andra, som liksom henne funderar över existentiella frågor. Att reflektera över livets stora frågor förutsättningslöst tillsammans med andra sökande, blev här ett sätt att känna sig hemma. Det har visat sig att religiöst engagemang hänger ihop med högre nivå av psykiskt välmående, mer fysisk rörelse och fritidsaktiviteter, större samhörighet till familj och vänner, samt mer generativitet (det vill säga: engagera sig för andra) (Berk, 2010). Att å andra sidan vara uppväxt i en strikt religiös omgivning som queer kan påverka på följande vis:

”Jag trodde jag var världens syndare som inte hade rätt att finnas. Jag är pervers och kommer hamna i helvetet. Min nya partner var också kristen... Hon trodde också och hon bara det är klart att den guden är accepterande och jag började söka efter präster som verkade inom hbtq som kunde ge en annan syn inom kristendomen...” (Roxana)

Citatet ovan tolkas som att en icke-heterosexuell väg skapade inre stridigheter och stort lidande. Roxana var upp vuxen med en sträng tro där queera personer inte hade rätt att finnas. Det blev således en vändpunkt att träffa sin första tjej, som också var kristen. Det öppnade för en accepterande och lhbtq-inkluderande tro, som kunde inkludera Roxanas icke-heterosexuella identitet. För en av informanterna har vidare ett mer politiskt engagemang övergått i ett andligt:

“Asså, många lesbiska kvinnor är oerhört politiskt tänkande, engagerade. När jag pratar...om min reinkarnation och min andlighet som på nåt sätt styr mitt liv om jag vill. /---/ Att det är nån präst eller nån annan som bestämmer så mycket och det är inte så, det här är [tro]...och där är man fri. Man...behöver inte bekänna sig till nånting, man går sin egen väg. Punkt slut. Man låter sig kanske inspireras utav nånting, som man bejakar, andra saker som man inte bejakar. Fri människa.” (Johanna)

Johannas berättelse antyder att det är svårt att kombinera den lesbiska identiteten med den andliga. Det kan bero på att normerna kan upplevas disparata inom grupperna, vilket kan göra det enklare att välja det ena eller det andra. Mot bakgrund av detta blir tron för dessa informanter en trygghet och ett sätt att skapa mening. På samma sätt kan politiskt engagemang bli en orienteringsmöjlighet, vilket belyses nedan:

”[På arbetsplats] finns det mycket rasism och det är väldigt hierarkiskt och så. /---/ Män är normen här... Men i realiteten händer inget... Du kan klaga och...anklaga men om det är chefer så nä, då händer inget. /---/ Men det är klart att det är viktigt att vara medveten om det och kämpa fastän man inte lyckas med mycket. /---/ Ibland kan det ge en viss tillfredsställelse. Då och då kommer det kvinnor som säger vad bra [jobb du gör].” (María Eliza [min översättning])

Citatet ovan kan tolkas som ett sätt att bebo världar i solidaritet med sig själv och andra. Trots att det inte tycks röra på sig mycket vad gäller cementerade hierarkier på María Elizás arbetsplats, blir det viktigt för henne att fortsätta kämpa. Det blir sannolikt ett sätt att känna samhörighet. Vithet/svenskhet verkar således vara det arbetsplatsen är orienterat kring, vilket gör att även de kroppar som inte verkar vara vita måste bebo vithet för att kunna komma ”in”. Med andra ord handlar det inte om att ha vit hud, utan om upprepningen av vissa kroppar men inte andra (Ahmed, 2006). Det politiska engagemanget visade sig vidare kunna handla om rätten att få vara normkritisk även inom lhbtq-rörelsen:

”Det fanns inte i min fantasi och så att jag skulle göra det överhuvudtaget...det här ja, träffa nån, gifta sig, få barn, det moderna, var inte aktuellt för mig. Har aldrig varit det riktigt. Så därför var det för mig svårt att begripa varför ska nu lesbiska kämpa för att vi ska gifta oss. Ja, jag förstår det på nåt sätt. Det är inte min kamp. Nä, min kamp är att äktenskapet avskaffas... varför ska vi vara som alla andra, så normala som möjligt, bilda familj? ...sen ska man ju ha rätt till det förstås, men det feministiska, eller det jag uppfattar som är feministisk eller normkritisk och så, som är viktigt för mig...” (Ester)

Citatet ovan kan ses som att det blir en kamp mot *homonormativiteten*, som innebär ett upprätthållande av heteronormativa utgångspunkter och institutioner, som kan ses som ett slags assimilering av de som är avvikande, det vill säga lhbtq-personer (Butler, refererad till i Ahmed, 2006). Butler (refererad till i Ahmed, 2006, s. 173) menar exempelvis att homoäktenskap kan förlänga snarare än att utmana äktenskapets konservatism, då de som inte vill/kan ta del av detta hamnar utanför normen. Icke desto mindre kan vissa linjer, normer, följas på grund av bristande resurser att leva normbrytande. Det kan bero på åtaganden som redan har gjorts eller för att upplevelsen av att vara desorienterad blir outhärdlig, enligt Ahmed (2006).

4.2 Att förena etniska identiteter. Att kunna orientera sig i svenskheten tolkades som centralt, liksom att kunna hävda delar av identitet(er) som har med informanternas ursprungsländer att göra. Detta då det verkar som att ett kuvande av desamma skapar identitetsförvirring, vilket illustreras nedan:

”Jag har inte känt mig hemma så himla länge...min [östeuropeiska] identitet har jag helt förtryckt. Där har jag inte känt mig stolt över att prata [östeuropeiskt språk]... Så jag har inte tagit hand om den identiteten, och lärt mina barn [språket]. De förstår och de talar inte. För jag är ihop med en svensk och då ska man tala svenska för alla ska vara artiga, så då har jag förtryckt det här istället för att våga stå på mig. Men nej, jag ska ju anpassas till samhället, vilket var det viktigaste och då blev det att min [östeuropeiska] identitet har förtryckts. /---/ Det är först faktiskt när jag blev lärare, när jag fick mina vänner, när jag kunde känna att oj, det är en svensk som bjuder hem mig. Innan dess har det inte varit mycket. /---/ Så det har tagit många år innan jag känner mig hemma.” (Roxana)

Citatet ovan kan förstås baserat på att migrationsprocessen handlar om att åter bebo skinnet kroppen lever i och alla sinnesförnimmelser såsom lukt, luft, intryck och liknande, som skapar nya strukturer i huden (Ahmed, 2006). Detta påverkar enligt Ahmed (2006) kroppen genom att återskapa dess yta, liksom att det sociala omkring en lämnar avtryck som andra gjort. De kroppar som verkar vara på fel plats, likt Roxana, märks mer än de vars kroppar som också måste komma ”hit”, utan att det märks nämnvärt. Denna orientering kan ses som den levda erfarenheten i att se åt två håll – mot det hem som har varit och den plats som ännu inte är ett hem. Att känna sig hemma är att bli en del av den rymd där kroppen har brett ut sig (Ahmed, 2006). Detta tycks Roxana ha börjat uppleva först när båda hennes etniska/nationella identiteter

har tillåtits inkorporeras genom att bli bekräftad av andra för den hon är. Något som vidare skulle kunna handla om hemlängtan belyses i följande citat:

”Sen läser jag gärna biografier om [den egna minoritetsgruppen], så att jag läser och går på [årligt evenemang]. Och om det är nåt program så tittar jag också på det. Och jag tycker det är intressant att följa vad som händer i [nordeuropeiskt land]. Det är mitt sätt att följa, jag känner igen många av dem. /---/ Då återvänder jag till [nordeuropeiskt land] på något sätt, det tycker jag. Så att...det är väl det att tankarna när man är ledig kommer tillbaka. Var har jag bott, var har jag funnits, vad är det som händer i det landet. Det är ett sätt att knyta ihop sitt liv kanske.”
(Sigrid)

Att förvalta sina olika etniska och nationella identiteter kan enligt citatet ovan förstås som att det handlar om att orientera sig i svenskheten och samtidigt utmana den, genom att uppskatta och hävda icke-svenska delar hos sig själv. Det kan ses som att det blir ett sätt att känna sig hemma och erfa meningfullhet. Ytterligare ett perspektiv på migration skildras i följande citat:

”En som alltid har gått i samma spår och gjort samma sak och har hittat sin säkerhet, sin grund i att så här är det, den personen har ju inte så lätt för sig att öppna upp och ändra på det. Men det har ju...vi...som har flyttat till ett annat land.”
(Johanna)

Johannas berättelse ovan kan tolkas utifrån att migrera innebär att omorientera sig i en ny kontext; det blir en startpunkt och ens möjligheter att omorientera sig beror på hur hårt en kan jobba för det och hur mycket en hejdas på grund av sin icke-svenskhet/icke-vithet. Det blir alltså att förhålla sig till en ny rymd, nya rum, vilket ofrånkomligen kan sägas frambringa en flexibilitet, vilket Johanna belyser ovan.

4.3 Sexualitetens vändpunkter. Vändpunkter i att känna sig hemma vad gäller sexualiteten och upplevelsen av sig själv, visade sig kunna se olika ut hos informanterna. Det tolkades som att det handlade om att gå in i något nytt genom att de ”kom ut” för sig själva/andra, liksom om närhet till centrala personer/sammanhang. Det tar tid att bebo en lesbisk/queer kropp, eftersom det ofta kräver upprepning genom att en exempelvis måste ”komma ut” hela tiden i olika sammanhang (Ahmed, 2006). Att ”komma ut” är således en process som ofta avkrävs de som avviker från heteronormen: det är något som görs i relation till andra. Ett exempel på en ”komma ut”-process belyses nedan:

”Jag befann mig i kretsar där det var, där det var många lesbiska så att det var inget ens...det var inget som jag behövde berätta...jag berättade för min mamma... Ja men då blev jag kär i en som var där i [feministiska] gruppen och blev ihop med henne också... Jag tänkte det borde inte vara nåt problem för mina föräldrar som var ju ganska öppna så. Men jag kände tydligt...det var det i alla fall. /---/ Det gjorde ändå, men jag hade inte så mycket kontakt med dem under den tiden...” (Ester)

En icke-heterosexuell linje visade sig i citatet ovan kunna skapa distans i nära relationer. Flera informanter beskriver liksom Ester upplevelser av *homonegativism*, som innebär negativa attityder till homosexualitet (Röthing, refererad till i Bromseth, 2013). Homofobi sågs ursprungligen som internaliserad homofobi, där homofoben själv tenderade ses som homosexuell. Homonegativism behöver inte vara sprunget ur homofobi och vice versa (Röthing, refererad till i Bromseth, 2013). Att distansera sig från sina närstående efter att ha bemötts med homonegativism är en strategi bland lhbtq-personer (Bromseth, 2013). Hur rädslan för homofobi och homonegativism kan påverka illustreras nedan:

”Jag blev ju förälskad i flera personer, men jag skulle inte ha vågat ta den kontakten asså. Jag var rädd...och jag tänkte då börjar alla prata om det här och då blir det svårt att få jobb...känslorna fanns ju där men jag vågade inte ta steget ut. Det vågade jag inte förrän jag kom till Sverige. /---/ Det blev nästan tio år som jag höll på än hit än dit och funderade på vad jag skulle göra och inte göra. Och det blir ju ett halvt liv för jag kände, jag såg liksom ingen möjlighet att lösa mitt problem.” (Sigrid)

Medvetenheten om möjliga konsekvenser av diskriminering och homofobi genom att avvika från heteronormens linje hindrade sålunda Sigrid i citatet ovan i många år från att ”komma ut”. Orientering mot sexuella objekt påverkar vilka saker en kan göra, som att rikta sina begär mot objekt som inte är i enighet med normen. Detta betyder att en intar andra världar (Ahmed, 2006). Sigrid hade således inte möjlighet att ”komma ut” och inta nya världar förrän hon flyttade till Sverige. Följande citat belyser vidare ursprungsfamiljens inverkan på icke-heterosexuella relationer:

”Det var faktiskt rätt häftigt, när hon [modern] märkte att jag hade brutit upp från min flickvän och jag hade nytt jobb. Jag mådde skitdåligt, jag grät och så. Då sa hon ska du inte ta och ringa upp henne, det kanske kan gå och rädda? Jag bara: ’är det min mamma som säger detta?’ Det var sån brytpunkt som jag än idag minns. För hon såg att det inte är värt att jag mår så dåligt... Jag bara shit, det här är ett enormt steg för min mamma, hur hon har vuxit upp och liksom inse.” (Roxana)

Citatet ovan antyder att moderns acceptans blev ett sätt att själv kunna försonas med internaliserad skam och obehag kring den egna sexualiteten. Detta hänger troligen ihop med att när ens närstående inte intresserar sig för ens queera liv leder det ofta till känslan av att osynliggöras (Ambjörnsson & Bromseth, 2010). Mer om hur viktiga närstående personer kan vara skildras i följande citat:

”Så jag tror det var en väldigt lång process för mig att överhuvudtaget se mig själv eller acceptera mig själv. Och jag tror att man kan inte skynda på den processen utan man kommer dit när man kommer dit...min kusin sa till mig ’ja men du är också gay’. Jag sa ’du bara säger för att du inte vill vara helt själv i familjen som är gay’. Verkligen, jag tog inte till mig. /---/ Jag bara ’jag skulle erkänna om jag var det, men jag är inte det’.” (Melinda)

Början på Melindas icke-heterosexuella väg, som skildras ovan, startade sannolikt i mötet med ett icke-heterosexuellt objekt (kusinen i detta fall). Kusinen såg något som det tog många år för Melinda att se själv. Icke desto mindre blev det en startpunkt för en möjlig icke-heterosexuell väg. Citatet som följer skildrar vidare att känna sig hemma:

”Framför allt på [lesbisk plats] kan jag säga till 100 procent. När jag var där första gången, jag kände jag kan vara som den jag är. /---/ Alltså alla som är det [heterosexuella] tror ju att det är överhuvudtaget att det spelar ingen roll för nån, men asså det spelar ändå roll, för det är ju heteronormen som gäller...i alla sammanhang. /---/ Jag tycker det är skönt att vara i kvinno-sammanhang...du kan ta alla roller... Tror att det är sen då när jag nån gång börjat definiera mig som lesbisk, det var som en befrielse... Skulle jag då ha förhållande med män, då hade jag hela tiden behövt se till att jag inte halkar in i en viss roll och det behöver jag inte bry mig om just nu, på [lesbisk plats] kan du göra allt du kan lära dig allt. Det är inga krav...och du kan lära av andra.” (Ester)

Esters beskrivning ovan kan förstås som att lesbiskhet och lesbisk-separatistiska rum blev ett sätt att transcendera patriarkatet och heteronormen, genom att slippa förhålla sig till dem. Det blev ett sätt att kunna lära sig av varandra på egna villkor, utan att behöva förhålla sig till normativa förväntningar. Att bli fri genom lesbiskheten kan förstås genom att kvinnans kropp i den heteronormativa världen ses som ett verktyg genom vilket mannen breder ut sig själv. Naturaliseringen av heterosexualitetens linje fungerar så att kvinnans kropp och sexualitet konstrueras som att den är gjord för män (Ahmed, 2006). I citatet nedan beskrivs vidare förhållandet mellan åldrande och lesbiskhet:

”Det här som kommer på tv som handlar om klimakteriet som handlar så mycket om hur man ser ut om man är attraktiv. Jag blir uttråkad av att höra, för jag fattar inte. Men då känner jag, ja men jag är nog ganska lesbisk. /---/ Men det är många som feministiska heterosexuella som inte heller kan det, men kanske är det så att de är ändå inne i det eftersom man då är så beroende av att män ska...känna attraherad av en. Jag menar jag har aldrig tänkt så, att jag måste vara på ett visst sätt för att attrahera nån eller så.” (Ester)

Åldrandet blir i Esters citat ovan en frihet från heterosexism. Olikt övriga informanternas upplevelser blir åldrandet här en positiv vändpunkt. Detta blir analogt med att forskning har visat på lesbiska upplever lesbiska kontexter som mindre ålderistiska än vad heterosexuella- och bögsammanhang tenderar att upplevas (Siverskog, 2013).

4.4 Att (be)möta sig själv. Strategier för att känna sig hemma i sin(a) identitet(er) tolkades som att det handlade om olika förhållningssätt och vändpunkter i synen på sig själv och andra, vilket belyses nedan:

”Om jag nu skulle tippa på när jag började känna att jag kan vara hemma. Det var när jag hade gått i terapi och gjort upp med mig själv, då kände jag mig hemma med mig själv på ett helt annat sätt. /---/ Jag känner att jag är den jag är och jag ser mig själv på gott och ont. Och då kunde jag också se andra människor på gott och ont och då kan man ju skapa en annan dynamik med andra människor... Jag känner att du är som du är och jag är som jag är. Och det känns väldigt skönt tycker jag.” (Sigrid)

I citatet ovan blir det tydligt att identitetsförvirring kan pågå under olika skeden av livet, oavsett ålder, vilket var fallet på olika vis för flera av informanterna. Det blir likaså tydligt att en trygg identitet kan handla om hur det blir möjligt att bemöta andra. Informanten i citatet nedan beskriver hur hon har börjat känna sig hemma:

Jag: *”Och den här känslan av att känna dig annorlunda, kan du känna av det idag också?”*

Ester: *”Asså det är intressant, jag tycker det är mindre och mindre egentligen att jag gör det. ...förstått sen...att det handlade just om det där att flytta mycket... Mest tänker jag inte på om att jag är annorlunda, eller om jag är det. Utan det kanske också med att samhället har blivit så att det är, att det är mera mångfald och det är det med storstad... Det finns alla möjliga människor som kommer från alla möjliga ställen och då blir det lättare att inte sticka ut eller vara så annorlunda på det viset.”*

Trots upplevelser av utanförskap i barndomen, då Ester flyttade från en småstad till en storstad, visar citatet ovan på hur centralt det har blivit för henne att bo i en storstad. Att inte vara ensam om att hejdas i sin orientering genom att vara normbrytande var centralt för Ester, liksom de flesta informanter. Detta kan skapa en gemenskap genom att andra avvikande kroppar

finns inom räckhåll, som i citatet ovan. Tillsammans kan normbrytande kroppar sägas sätta normerna i förgrunden och skapa nya orienteringsmöjligheter baserat på det kollektiva avvikandet.

Vändpunkter vad gäller åldrande belyses nedan:

”Man vet vem man är, att man inte längre behöver vara så osäker. Jag tror att det har allt med åldern att göra faktiskt. Man har en viss pondus.” (Anneli)

Olikt vad majoriteten av informanterna har beskrivit, antyder Annelis ord ovan en större frihet och mer makt med ökad ålder. Detta kan jämföras med att personer i 50-årsåldern tenderar att känna sig mer säkra i sina identiteter, mer altruistiska och mer kompetenta, samtidigt som oron för åldrandet ökar (Berk, 2010). Att bemöta sig själv visade sig vidare kunna handla om ens egen inställning:

”Jag anpassar mig väldigt väl till förhållanden och när det blir problem...som under militärepokerna och allt det...känna till begränsningarna, allt är inte glädje och lycka...men generellt är jag väldigt positiv. Jag försöker anpassa mig på bästa möjliga sätt för att ha ett bra liv...” (María Eliza [min översättning])

I citatet ovan kan María Elizas strategi för att känna sig hemma i sig själv tolkas som att hon anpassa sig efter rådande omständigheter och strävar efter att vara positiv. Detta kan ha blivit ett centralt förhållningssätt i stunder av otrygghet och svårigheter, som när det började bli oroligt i det sydamerikanska landet som hon växte upp i.

Diskussion

Denna studies syfte var att undersöka hur åldrande, icke-heterosexuella kvinnor som har immigrerat till Sverige skildrade och förstod sitt identitetskapande utifrån ett livsvärldsperspektiv. Efter en tematisering framkom fyra teman; *att frigöra sig från sitt ursprung, familjen som vägskäl för (o)möjliga identiteter, att vara annorlunda är naturligt och vägen hem*. Dessa teman analyserades hermeneutiskt med hjälp av queer/feministisk fenomenologi och tidigare forskning. De fyra temana utformades med hjälp av sexton underteman. De tre första underrubrikerna i detta avsnitt behandlar olika perspektiv på identitetsprocesser. Detta följs av en diskussion vad gäller studiens begränsningar och styrkor och avrundas med en sammanfattning och avslutning.

Den levda erfarenheten och identitet

Den levda erfarenheten handlar om den omedelbara upplevelsen av att ha en (levd) kropp och hur en baserat på densamma formas och formar andra och utifrån detta skapar mening. Rasifiering och rasism visade sig kunna skapa psykiska trauman hos en del av informanterna, vilket kunde leda till ett förtryck av de tidigare etniska/nationella identiteterna baserat på den starka önskan om att passa in i svenskheten. Det visar på att en kan tvingas ge upp centrala delar av sig själv för att inte anses avvika av andra och/eller sig själv. Huruvida informanterna hade familje- och vänskapsband kvar i ursprungsländerna, och baserat på hur nära dessa band var, blev också avgörande för den psykiska närheten till länderna. För några var det avgörande att kapa banden helt eller delvis för att kunna gå vidare med livet i Sverige,

medan det för andra snarare föll sig så på grund av den fysiska distansen. Teorin om *hometactics*, det vill säga metoder för att känna sig hemma, skapades av Ortega (2016) för att undersöka hur känslor av familjaritet i miljöer och världar som en inte helt kan orientera sig i. Detta baserat på sina många positioner i att inte vara bekväm (*being-at-ease*) i världar en bebor. Det finns många sätt att försöka känna sig hemma på för att reducera stress, ångest och smärta, som kan födas ur att inte riktigt höra hemma någonstans och resa mellan världar. Detta kan handla om att återskapa hemkänslor i en ny kontext eller att utföra aktiviteter som påminner om landet, människorna eller liknande som förknippades med att vara hemma (Ortega, 2016). Detta gällde samtliga informanter i högre eller lägre grad: ingen av dem hade de facto helt klippt banden till ursprungslandet. Det fanns även hos de som kanske hade allra minst kontakt med ursprungslandet, trots allt någon del av identiteten som påminde om det de lämnat bakom sig. Det är här den levda kroppen blir central; kroppsligheten kan inte frångås, då den har sin grund i en historicitet som har materialiserat den levda erfarenheten och kroppen som bebor densamma.

Två av informanterna var etniska minoriteter redan i sina ursprungsländer. Detta var inget jag hade räknat med initialt när studien påbörjades, men visade sig kunna ge intressanta perspektiv. Redan i ursprungsländerna har de alltså tvingats förhålla sig till att vara normbrytande, vilket tog sig uttryck i bland annat mobbing och flykten till Sverige. Detta kan ha gjort det lättare att vara normbrytande som ”invandrare” i Sverige, då de alltid har tvingats förhålla sig till det normativa. Det beror sannolikt också på informanternas rasifiering; Sigrid rasifieras troligen främst baserat på att det hörs hur att hon inte är från Sverige, medan Melinda sannolikt rasifieras oftare baserat på sitt utseende, sitt namn och på hur hon pratar. Att ofta kunna passera genom vitheten/svenskheten visade sig kunna ge privilegier, genom att det till exempel blir lättare att komma in på arbetsmarknaden. Detta kan jämföras med att det år 2018 fanns 4,2 procent inrikes födda som var arbetslösa jämfört med en siffra på 16,2 procent bland utrikesfödda (SCB, 2018b).

Klass var inte en av de primära utgångspunkterna som jag hade i åtanke i denna uppsats. Likväl visade sig den aspekten vara essentiell för en del av informanternas orienteringsmöjligheter och identifikationsprocesser. Att migrera, och kanske särskilt att tvingas fly, kan åtminstone initialt göra att en hamnar i en ny sorts underklass, då en hamnar i ett slags svenskhetens vakuum. Detta då flera av informanterna inte kunde få jobb, hade mycket små ekonomiska medel och inte kunde svenska. Det blev svårt att orientera sig och således svårt att känna sig hemma. Även de informanter som snabbt fick jobb, kan sägas ha hamnat i en lägre klasstillhörighet än de hade innan initialt, då de inte hade möjlighet att arbeta med det som de gjorde i ursprungslandet. Detta berodde sannolikt framför allt på de för majoritetssvenskar ofta oacceptabla språkliga förbistringarna. De flesta av informanterna hade nämligen olika utbildningar i bagaget. Detta blev således en påtvingad omorientering som tvingade informanterna att söka nya vägar.

Informanternas uppväxter har skapat olika orienteringsmöjligheter, vissa startpunkter, där det för vissa var att tidigt göras medveten om att vara normbrytande baserat på sexualitet, kön, klass och/eller etnicitet, eller att i storstadskontext komma från en mindre ort. För Ester, Anneli och Melinda blev klasstillhörigheterna påtagliga i kontexter där de var avvikande baserat på just klass. Detta skapade en känsla av utanförskap, som både kan ha inverkat subversivt och negativt på identitetsformationen.

En tenderar enligt Ahmed (2006) att följa den linje som andra följer. Detta blir en upprepning som gör att den punkt varifrån en utgår gör att linjen försvinner ur sikte. Den riktning som ständigt reproduceras är den linje var och en förväntas följa. Ett exempel på detta är heterosexualiteten. Linjer skapas genom att följas och följs genom att de skapas. På så vis blir de performativa; de är avhängiga normer som upprepas, och skapas som ett resultat av denna upprepning. Detta skapar ett socialt tryck och kan även upplevas som ett kroppsligt tryck,

som skapar egna spår (Ahmed, 2006). För många blev annorlundaskap något att tidigt tvingas förhålla sig till och på så vis troligen inkorporera i sin(a) identitet(er). Å andra sidan har några av informanterna även tillåtits agera normbrytande eller haft normbrytande föräldrar, vilket kan ha gjort så att andra normbrytande världar har hamnat inom räckhåll.

Att inte orientera sig i den heteronormativa världen visade sig kunna skapa distans i nära relationer, framför allt i relation till ursprungsfamiljerna. Familjemedlemmar kunde ta avstånd från informanterna eller reagera med homonegativism. Detta kan givetvis bidra till att aktivera och öka möjlig internaliserad skam över den sexuella orienteringen. För María Eliza kan strategin att inte explicit ”komma ut” inför ursprungsfamiljen således ha handlat om att undvika möjlig stigmatisering och/eller potentiellt osynliggörande. Medvetenheten om vad det kan innebära att avvika från heteronormens linje gjorde att det tog många år för Sigrid att ”komma ut” inför sig själv. Detta kan sannolikt ha bidragit till en ökad internaliserad skam.

Roxana, Johanna och María Eliza ville inte definiera sig baserat på sin sexualitet. Detta kan bero på att sexualiteten ses som fullt naturligt och inte i behov av en definition, eller att den är oklar. På samma gång kan det handla om ett sätt att undgå stigmatisering eller osynliggörande, att känna sig som en ”svikare” för att en inte längre uppfyller önskade sexualitetskriterier, eller att inte passa in i queera normer. Detta visar på hur identitet(er) kan formas av normer och förväntningar. När tillhörighet handlar om att tillfredsställa vissa delar av identiteten, som handlar om likhet, stängs vissa kroppar ute som inte uppfattas som lika. På så vis blir vissa delar av självet hindrade från att ta sig in i de rum som uppfattas som hemma för vissa (Ortega, 2016).

Att göras medveten om åldrandet handlade om den egna och/eller andras kroppslighet. För flertalet informanter blev det centralt att på olika vis ta ansvar för åldrandet genom att exempelvis träna för att hålla i gång kroppen. Att betraktas som äldre kan kräva att en måste förhålla sig till hur andra betraktar en mer, då normerna kretsar kring ungdomlighet. Detta handlar således om *the mask of aging*, där det skapas en dissonans mellan hur gammal en känner sig inuti jämfört med hur andra betraktar en utifrån (Featherstone & Hepworth, refererade till i Biggs, 2005). Åldrandet för många av informanterna hängde också ihop med en mer sammanhållen identitet samt mognad. Flera av informanterna befann sig i generativitet-/produktivitetsstadiet enligt Eriksons teori (refererad till i Berk, 2010). Detta märktes då framför allt de som var i 50-årsåldern kände sig unga, hade goda relationer med valda och/eller ursprungsfamiljerna samt hade ett arbete de uppskattade. Å andra sidan kunde åldrandet också skapa stress baserat på rädslan att själv bli beroende av samhällets resurser, samt oro för anhörigas sjukdomar och att, på grund av fysisk distans och/eller ekonomi, inte längre kunna ta hand om sina åldrande föräldrar.

Vändpunkter och identitet

Vändpunkter i livet handlar om önskade eller oönskade omorienteringar som gör att en tar nya vägar (Ahmed, 2006). Dessa vändpunkter kan inverka positivt på identitets- och meningsskapandet, likaväl som det kan påverka en negativt vad gäller detta. Migrationen kan för samtliga informanter sägas ha varit en vändpunkt. Det blev ofrånkomligen något som inverkar på identiteten, då en per automatik blir en ”invandrare”. Huruvida en fortsätter att ses som ”invandrare” (av sig själv såväl som av andra) kan sägas bero på hur väl en kan ta sig fram genom svenskheten, samt att göras medveten om och förhålla sig till svenska normer och regler. Det blev en omorientering i världen, där informanterna har varit tvungna att arbeta hårt för att kunna bre ut sig i svenskheten. Svenskhet visade sig hänga ihop med den relativt vanliga bilden av svenskar; önskan om konsensus, att inte ”gå rakt på sak”, historisk naivitet och konflikträdsla. I förhållande till detta blev det icke-svenska hos informanterna positivt på

samma gång som det kunde skapa obehag att avvika från dessa normer. I vissa världar blir en sålunda mer marginaliserad än i andra och i vissa utgör en del av den normativa världen (Ortega, 2016).

Att som Sigrid hamna på barnhem som spädbarn, kan ha skapat en grundläggande misstro, baserat på en osäkerhet huruvida det finns någon där som alltid tar hand om en. Detta, tillsammans med flertalet andra faktorer, kan ha bidragit till att terapin blev så avgörande för Sigrids mer stabila identitet och möjlighet att vara nära andra på ett nytt sätt. Här blir det tydligt att Eriksons utvecklingsstadier kan intas i olika perioder av livet, baserat på de svårigheter en möter, inte baserat på kronologisk ålder (Wetherell, 2010). Att migrera kan i sig vara ett trauma (FoU, 2008), vilket det kan sägas ha varit för flera av informanterna. Trauman kan skapa ångest, depression och vanmakt, samtidigt som det kan öppna för nya orienteringsmöjligheter (Ahmed, 2006). För de flesta informanterna som har upplevt trauman kom dessa i vuxenåldern, förutom för Roxana, som kan sägas ha upplevt ett slags trauma baserat på att hon strax efter flykten frystes ut när hon började gymnasiet i Sverige. Det kan sägas ha blivit en vändpunkt för henne på så vis att hon kuvade sin östeuropeiska identitet så långt det var möjligt. Även uppväxten i diktaturer kan ha verkat traumatiserande för Roxana och Melinda, trots att det troligen blev normaliserat, en del av vardagen. Det faktum att informanterna var i olika åldrar (16-38 år) då de migrerade till Sverige har sannolikt inverkat på hur det blev möjligt att skapa identitet(er). Att som vuxen bli som en ”nyfödd”, då en inte talar svenska och kan orientera sig i svenskheten, blir en tredjepersonsmedvetenhet där en blir ett objekt inför sig själv och andra (Ahmed, 2006). Detta kan troligen ha skapat inre svårigheter vad gäller att gå från att ha varit någon, till att bli ”ingen”. Informanterna kom till Sverige från 70-talet fram till slutet av 90-talet. Olika årtionden innebar olika strömningar vad gäller politik och synen på ”invandrare”, vilket sannolikt kan ha bidragit till olika bemötanden i Sverige.

Vändpunkter handlade för flera av informanterna om omvälvande kärleksrelationer. En del av dem var direkt hälsovådliga, men blev vändpunkter för att exempelvis inta en lesbisk identitet. Några av informanterna hade inte närhet till icke-heterosexuella objekt förrän i tonåren eller i vuxenåren, vilket gjorde att de först då kunde orientera sig utanför heteronormen. Det har visat sig att avsaknad av queera förebilder kan verka begränsande vad gäller närheten till de egna begärens och/eller könsidentiteterna (Siverskog, 2016). Att exempelvis inte ha vetskap om icke-heterosexualitet, eller förknippa detsamma med något perverst, omöjliggör sannolikt en orientering i andra världar. På olika sätt har det icke-heterosexuella blivit centralt för informanterna baserat på livsomständigheter. Oavsett huruvida en känner att en ”alltid” har varit icke-heterosexuell eller om en har blivit det med tiden, som för en majoritet av informanterna, så kräver queerhet en omorientering av kroppen så att andra objekt som inte är inom räckhåll längs den heteronormativa linjen blir nåbara. I och med begär av ett visst objekt följer andra saker, givet de sociala och familjära normerna. Mot bakgrund av detta blir ens val av sexuellt objekt ”klibbigt”; när en orienterar sig mot objekt ”klibbar” andra saker fast, särskilt när en inte följer (den heterosexuella) familjelinjen. Det påverkar bland annat vad den lesbiska personen kan göra, var hen kan gå och hur hen uppfattas (Ahmed, 2006).

Andlighet tycktes bli ett sätt att känna sig hemma i takt med ökande ålder för några av informanterna. Samtidigt beskrevs andligheten kunna skapa utanförskap som queer i konservativa miljöer eller som troende i queer kontext. Informanterna kan sägas uppleva *minoritetsstress*, baserat på sexuell orientering, ras/etnicitet, ålder och klass. De riskerar med andra ord i högre grad än andra utsättas för diskriminering och negativt bemötande. Den psykiska ohälsan är troligen av denna anledning högre hos lhbtq-personer än hos heterosexuella cispersoner (Socialstyrelsen, 2016). Denna minoritetsstress kan ha gjort att informanterna kuvade olika delar av sina möjliga identiteter, med psykisk ohälsa och identitetsförvirring som resultat. Lika centralt som det blir att kunna orientera sig i vitheten/svenskheten, tycks det bli att kunna hävda delar av identitet(er) som har med informanternas ursprungsländer att göra. Att

komma ut i medelåldern kunde göra det enklare än att komma ut som yngre, eftersom en då ofta har mer livserfarenhet och mer mod. Informanternas strategier för att känna sig hemma, trots möjlig minoritetsstress, handlade om att försöka tänka positivt, gå i terapi, samt att bosätta sig i en stad som består av många olika slags människor. Migration ansågs skapa flexibilitet i tankemönster och förhållningssätt. Detta kan ses i analogi med teorin om *multipla själv*. Alla kan sägas bestå av multipla själv, men den levda erfarenheten påverkas i hög utsträckning av hur maktrelationer inverkar på forandet och förståelsen av sociala identiteter. Att vara bekväm (*being-at-ease*) är ett behagligt tillstånd, men kan också sägas vara ett undvikande av förändring. Att inte vara bekväm, som att migrera, kan göra att en orienterar sig mot andra världar, vilket kan göra ens levda erfarenhet rikare (Ortega, 2016).

Maktrelationer och identitet

Enligt Fanon (refererad till i Ahmed, 2006) finns det under kroppsschemat ett schema som är avhängigt ens historia och rasifiering. Fanon menar vidare att kroppar formas av kolonialismens historia. Kolonialismen gör världen vit och breder ut sig för vissa kroppar, som får tillgång till vissa objekt. Samtliga informanter i denna studie skulle kunna klassificeras som vita, men eftersom rasifiering handlar om så väl ras/etnicitet, religion som kultur, och är kontextbunden, rasifieras samtliga informanter i större eller mindre utsträckning. Egentligen kan alla sägas rasifieras, även vita majoritetssvenskar. Det blir dock en fundamental skillnad att rasifieras i enighet med samhällsnormerna, det som finns i bakgrunden, jämfört med personer som avviker från svenskheten blott genom sin närvaro. De vita majoritetssvenskarnas ankomst är väntad och blir därmed inte uppmärksammas eller hejdas baserat på ras (Ahmed, 2006). Den som är vit och svensk blir nämligen neutral i jämförelse med den som på något sätt avviker från detta. Således blir det mindre centralt att tala om rasifiering av de personer som utgör normen. Informanterna gjordes medvetna om sin ras/etnicitet som avvikande då de exempelvis exotiserades eller tillfrågades om härkomst. Majoritetssvenskar tenderar att ha ett behov av att utforska minoritetssvenskars ras/etnicitet, på grund av att det blir ett sätt att differentiera sig gentemot den andra (Daun, refererad till i Machat-From, 2017). Det skulle troligen också kunna förklaras med att människan har ett behov att kategorisera andra. Minsta tecken på att en person skulle kunna ha något icke-svenskt i sig, ska undersökas genom exempelvis frågor om "Var kommer du ifrån *egentligen*?". Samtidigt är vita majoritetssvenskar "färgblinda" och ovilliga att se rasstereotyper och rasism utifrån kulturell och historisk kontext (Habel, 2012). Här blir det likaså viktigt att belysa mina egna fördomar och föreställningar; då María Eliza var den enda icke-europén i denna studie, antog jag att hennes skildringar av den levda erfarenheten skulle behandla mer rasism än övriga informanternas. Intressant nog kom María Elizas berättelse snarare att handla om att försöka se positivt på livet, samt att hennes rasifiering tvärtom tenderade att ses som något positivt av henne själv och andra.

Språk blev centralt för informanternas identitetsprocesser. För Anneli blev (hem)språket och att det hörs att hon inte är född i Sverige ett sätt att se sig som från det nordeuropeiska landet och inte från Sverige. Sverige är landet hon bor i men hon ser sig inte som svensk. För andra har det handlat om att lära sig svenska så bra som möjligt för att lättare kunna passera genom vitheten/svenskheten. Att inte vilja kalla sig svensk, helt eller delvis, blev för en del informanter likaså av vikt, då det kan sägas bli ett sätt att inte nödvändigtvis vara tvungen att ingå i svenskheten till fullo. Det blir att distansera sig från det som kanske inte är uppnåeligt. Audre Lorde (refererad till i Ahmed, 2006) menar att ilskan mot rasismen och dess stympling av orienteringsmöjligheter kan omvandlas till nya rum, som intas av icke-vita, och således icke-svenska, kroppar. Det blir en utbredning baserat på politiskt och kollektivt arbete. Detta gör det möjligt att omorientera förhållandet till vithet/svenskhet.

För Melinda och Roxana visade sig lojalitet vara centralt för identiteten. Att göra något för sig själva handlade således om att samtidigt göra det för sina valda och ursprungliga familjer, på gott och ont. Detta innebar att stötta familjen i så stor utsträckning som möjligt, eftersom deras familjer kan sägas vara nära förbundna med de egna identiteterna. Kanske skulle detta kunna ha att göra med att de kommer från mer kollektivistiska samhällen, där det avkrävs den enskilda att finnas där för sina närstående på ett annat sätt än i mer individualistiska samhällen.

Normerna inom lesbiska och feministiska grupper visade sig kunna skapa exkludering baserat på bi- eller pansexualitet eller baserat på annorlunda erfarenheter eller kunskap. Samtidigt som det kunde verka frigörande att inte ingå i heteronormen, kan således lesbiskhet/queerhet skapa exkluderingsmekanismer av de som inte anses passa in på grund av exempelvis könsuttryck, (bi/pan-)sexualitet, åsikter eller kulturellt kapital. Detta blir centralt att betona, då feministiska/queera rörelser ofta tenderar att ses på som inkluderande och frigörande, vilket delvis var något jag hade antagit skulle framkomma. Min utgångspunkt var likaså att personer som rasifieras kan känna ett utanförskap i lhbtq-/feministiska rörelser baserat på ras/ethnicitet. Det var dock inte något som framkom i denna uppsats. Troligt är det att normerna i lesbiska/queera världar blir strikta för att kunna differentiera sig från den heterosexuella världen. Detta kan ses analogt med misslyckade orienteringar, det vill säga när kroppar bebor rum som inte förlänger deras form (Ahmed, 2006). Det betyder att något sker, att saker rör på sig. Det skapas desorientering i hur objekt är arrangerade. Det kan skapa en orientering som breder ut sig i glappet mellan mottagande och innehavande, då det enligt Ahmed (2006) blir möjligt att hitta en ny vinkling på hur vithet/svenskhet reproduceras. Detsamma skulle kunna gälla den bisexuella orienteringen; den rör sig i mellanrummet mellan heterosexualiteten och lesbiskheten, vilket skulle kunna ge en ny bild av hur heterosexualiteten reproduceras. Detta blir analogt med Fabbres (2014) forskning som visar på att det blir centralt att förstå lhbtq-personer utifrån andra utgångspunkter än de cis- och heteronormativa. Det som uppfattas som misslyckanden enligt heteronormen kan likaväl handla om ett framgångsrikt åldrande hos lhbtq-personer. Ett queert perspektiv kan intas genom att välkomna exempelvis homonegativitet som ett sätt att frigöra sig från samhällets förväntningar. Det kan ge en mer korrekt skildring av de strävanden i livet som åldrande lhbtq-personer jobbar mot (Fabbre, 2014).

Meningen med livet tenderar i det heteronormativa samhället att förknippas med reproduktion och skapandet av tidlösa band, där en själv och släkten görs evig (Bromseth, 2013). Analogt med detta menar Halberstam (2005) att värderingar, rikedom, moral och dylikt går i arv generation efter generation, vilket binder samman familjebanden. Det är inte endast det som är bakom barnet som blir centralt, utan också det barnet förväntas sträva mot. Det som ärvs är således såväl orientering som närhet till vissa objekt. Heterosexualiteten kan sägas vara det som finns i "bakgrunden", då dess handlingar repeteras konstant över tid, vilket gör att den inte blir synligt. Med andra ord är inte heterosexualiteten en orientering bland andra, utan det är något som en är orienterad kring, även när det inte är synligt (Ahmed, 2006), vilket var tydligt i informanternas berättelser.

Det "goda åldrandet" enligt heteronormen förknippas med god hälsa, resor, välartade barn och framför allt barnbarn. Detta skapar således normer kring vad som anses essentiellt i livet och vad som inte ses som fullständiga liv (Siverskog, 2013). Att som kvinna vidare inte gifta sig med en man och därefter skaffa barn, tenderar att medföra att andra inte ser en som riktigt vuxen (Halberstam, 2005). De flesta av informanterna hade inte barn och därmed inte heller barnbarn. Informanterna inrättade sig inte i den heteronormativa bilden av vad gott åldrande är, baserat på identitetskategorierna som handlade om klass, kön och sexuell orientering. För dem blev valda familjer, ursprungsfamilj, politik, andlighet, natur och/eller kultur det centrala i livet. Att åldras blev per automatik att avvika allt mer från normen om att vara ung och anses attraktiv. Åldrandet visade sig kunna innebära känslor av utanförskap i

lesbiska sammanhang. För flera av informanterna förknippades åldrandet emellertid med möjligheter och en positiv identitet, då det kunde innebära en känsla av mer makt samt en frihet från mäns blick. Detta förvånade mig, sannolikt baserat på mina egna ålderistiska fördomar, samt baserat på att jag själv länge arbetat inom äldreomsorgen och upplevt att många av dessa äldre har känt sig maktlösa. Att vara beroende av samhällets resurser på det sättet kan naturligtvis vara svårt att jämföra med informanternas upplevelser, då ingen av dem behövde stöd i form av äldreomsorg. Icke desto mindre är det intressant att åldrande kan bli synonymt med mer makt, vilket kan ses som ett slags transcendens av ungdomsnormer. Parallellt med detta upplevdes det av Ester som att lesbiskheten blev ett sätt att transcendera heteronormen, då en inte behöver förhålla sig till cismän överhuvudtaget i lesbiska rum. Detta kan ses som att det blir möjligt att orientera sig i parallella världar, som kan producera alternativ till heteronormen.

Studiens begränsningar och styrkor

Denna studies begränsningar var att samtliga informanter är högutbildade och alla utom María Eliza är från Europa. På så vis blir gruppen relativt homogen. En annan faktor som är relevant att lyfta är det faktum att informanterna är ganska unga. En majoritet är i 50-årsåldern, en i 60-årsåldern och två i 70-årsåldern. Det skapar en viss spridning, men de flesta är således inte särskilt gamla. Att vara i 50-årsåldern tenderar knappt att räknas till gruppen ”äldre”. Att vara 50 år är ganska långt ifrån att vara 74 och ha genomlevt pension och åldrande på ett annat sätt, varför det kan bli svårt att jämföra vissa upplevelser. Orsaken till denna låga ålder i en studie om åldrande var att jag ville öka chansen att hitta informanter. En annan faktor som kan ha betydelse är att alla utom Johanna bor i storstäder. De flesta utrikesfödda bor i storstäder (SCB, 2018c), så kanske är det inte konstigt att även dessa informanter bor i storstäder. En annan omständighet som gör att även denna studie liknar tidigare studier om äldre lhbtq-personer är att alla informanter är relativt öppna med sin sexuella orientering. En majoritet är, eller har varit, engagerade i lhbtq-rörelser. Detta skapar naturligtvis en viss bild av hur det är att vara icke-heterosexuell kvinna över 50 år. Orsaken till detta är sannolikt att jag främst sökte informanter via exempelvis RFSL. Det bör dock betonas att informanterna var i olika åldrar då de ”kom ut” för första gången inför sig själv och/eller andra, samt befann sig i olika kontexter av högre eller lägre grad av sjukdomsklassificeringar och till och med kriminalisering av de sexuella orienteringarna, vilket naturligtvis inverkar på möjligheterna att kunna ”komma ut” tidigare i livet. Transpersoner tenderar vidare att exkluderas i lhbtq-forskningen (Siverskog, 2016), vilket dessvärre blev fallet även i denna studie. Målet var initialt att både cis- och transkvinnor skulle ingå. Det faktum att en av intervjuerna gjordes på spanska kan likaså ha påverkat utfallet. Spanska är tillsammans med svenska mitt modersmål, men då jag talar svenska i mycket högre utsträckning kan detta ha inverkat på intervjun med María Eliza.

Att tvingas ge upp centrala delar av sig själv för att inte anses avvikande av andra och/eller sig själv är något jag själv känner igen från mitt eget identitetsskapande (även om jag inte har immigrerat) och från berättelser från närstående som rasifieras. Detta, och andra faktorer såsom att fokus i uppsatsen ligger mig nära, kan ha påverkat studiens resultat. Personligt intresse, samt baserat på att jag hade mycket kunskap inom områdena som är i fokus i denna studie redan innan, har troligen påverkat mina tolkningar och utgångspunkter i resultatet. Av den anledningen har jag strävat efter att situera kunskapsproduktionen genomgående, då all kunskap ju skapas utifrån någons perspektiv och med ett visst syfte. Trots dessa svagheter, har studien med hjälp av de sju informanterna, kommit till och har givit en bild av hur det kan vara att leva i Sverige som icke-heterosexuell kvinna över 50 och ha erfarenhet av migration. Detta i sig gör denna studie unik, då tidigare studier i Sverige och internationellt

knappast alls har fokuserat på personer med alla dessa möjliga identiteter. Denna studie blir således potentiellt en å som kan bli en del av en större flod i syfte att synliggöra livsvärldarna hos äldre lhbtq-personer som rasifieras och/eller har immigrerat.

Sammanfattning och avslutning

Sammanfattningsvis avgjordes hur svenska informanterna kände sig delvis genom sättet på vilket de bemöttes när de flyttade/flydde till Sverige, samt hur snabbt det blev möjligt att börja orientera sig i svenskheten. För många av informanterna blev normbrytande identiteter redan i barndomen medvetandegjorda både som en positiv vändpunkt, samt som ett sätt att göras främmande. Utanförskap/annorlundaskap påverkade meningsskapande och identitetsprocesser baserat på maktasymmetrier. För att icke-heterosexualitet skulle bli möjlig, krävdes närhet till icke-heterosexuella objekt. För vissa av informanterna var det först i vuxenåren queera objekt kom inom räckhåll. Åldrandet aktualiserades vad gäller det kroppsliga åldrandet, vilket kunde skapa en diskrepans vad gäller den egna identitetsuppfattningen jämfört med hur andra uppfattade en. Hur fri en kände sig vad gäller åldrandet hängde ihop med klass, hur mycket makt en upplevde sig ha, samt åldrandenormer i icke-heterosexuella världar. Olika sätt att känna sig hemma på blev att inta olika meningsfulla identiteter där det handlade om att känna samhörighet, genom exempelvis aktivism eller andlighet, samt att utarbeta strategier och förhållningssätt i synen på sig själv och andra. Det blev likaså fundamentalt för en del informanter att kunna förena sina etniska/nationella identiteter med svenskheten. Genom samhörighet med andra blev det möjligt att transcendera det normativa.

Utifrån resultatet är det av vikt att identifiera faktorer som är hälsofrämjande såväl som utgör hälsorisker för att förstå hur en bäst kan främja god hälsa hos äldre lhbtq-personer som rasifieras. Interventioner som strävar efter att utjämna ojämlik hälsa bör därför jobba mot att stärka identitetstillhörighet och socialt nätverk hos äldre lhbtq-personer som rasifieras (Kim, Jen, Fredriksen-Goldsen, 2017). För att skapa en mer inkluderande gerontologisk, identitetsorienterad, sexualitetsfokuserad, ras-/etnicitets-/migrationscentrerad, samt genusinriktad forskning krävs således ett synliggörande av denna grupp människor i första hand. Att göras legitim kan sägas handla om att synliggöras ur olika perspektiv, så väl positiva som negativa. För att få en bred bild av hur det är att ingå i denna heterogena grupp blir det av vikt att ingångspunkterna blir många och olika, samt att de som producerar kunskapen gör det genom att situera kunskapsproduktionen och göra informanterna till agenter. Detta blir enbart möjligt genom att utgå ifrån andra perspektiv än exempelvis de heteronormativa och vithets-/svenskhetnormativa. Detta gör att det blir nödvändigt att de som producerar kunskap utgör många olika kroppar med skilda levda erfarenheter, då forskningsingångarna tenderar att bero på forskarnas egen kroppslighet och materialisering. Det blir likaså centralt att sträva efter att öka medvetenheten om marginaliserade grupper även ur samhällssynpunkt, för att kunna utjämna klyftor inom exempelvis vård och omsorg, arbetsliv och så vidare.

Delar av den levda erfarenheten i de multipla själv, som befinner sig mellan världar och i världar, förhandlar ständigt om sina multipla identiteter baserat på mångtydigheter och paradoxer, men också utifrån en önskan om att höra till (Ortega, 2016). Detta kan jämföras med informanternas upplevelser, där de reste genom världar och rum och hela tiden tvingades förhålla sig till maktstrukturer och rättfärdiga sina livsval baserat på desamma. Detta kunde skapa minoritetsstress och inverka negativt på identitetsskapandet, med följden att inte kunna känna sig hemma i sig själv. Att emellertid ha erfarenhet av att vara avvikande och tvingas omorientera sig i försök att känna sig hemma, visade sig likaså göra livet rikare på lång sikt, då det kan sägas skapa ett djupare perspektiv på vad det är att vara människa, samt en flexibilitet i förhållande till andra. Misslyckandet i att följa kärnfamiljens linje kan ses som en möjlighet

för ett annat sätt att bebo världen (Ahmed, 2006), bortom hetero-, klass-, ålders-, vithets- och svensketsnormer. Det blir med andra ord subversivt att som normbrytande person ta plats och känna sig hemma i normativa världar. Tillsammans med andra normbrytande personer blev detta möjligt.

Referenser

- Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. USA: Duke University Press.
- Ambjörnsson, F. (2016) *Vad är Queer?* Stockholm: Natur & Kultur.
- Andersson, L. (2009). Måste vi utplåna fjärde åldern? I Håkan Jönson (Red.), *Åldrande, åldersordning, ålderism*. Linköping: Nationella Institutet för forskning om äldre och åldrande.
- Andrews, T. (2012). What is Social Constructionism? *The Grounded Theory Review*, 11, 39-46.
- Androit, A. & Owens, T. (2014). *Identity*. Hämtad 19-01-15, från: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0025.xml>
- Antirasistiska Akademin (u.å.). *Etnicitet*. Hämtad 19-01-03, från: <http://www.antirasistiskaakademin.se/etnicitet/>
- Avrahami, D. (2007). *Vi dansar inte på bordet – lesbiska invandrarkvinnor i Sverige: stigmatisering och stolthet*. Helsingborg: Pickabook Förlag.
- Berk, L. (2010). *Exploring Lifespan Development*. Boston, USA: Pearson Education Inc.
- Biggs, S. (2005). Beyond Appearances: Perspectives on Identity in Later Life and Some Implications for Method. *The Journals of Gerontology: Series B*, 60, 118-128. doi: 10.1093/geronb/60.3.S118_
- Bromseth, J. (2013). ”Som en riktig familj”. I Bromseth, J. & Siverskog, A. (Red.). *LHBTQ personer och åldrande: Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Bromseth, J. & Siverskog, A. (2013). *LHBTQ-personer och åldrande: Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Dataskyddinspektionen (u.å.). *Dataskyddsförordningens och tillämpningsområde*. Hämtad 19-01-02, från: <https://www.datainspektionen.se/lagar-regler/dataskyddsförordningen/dataskyddsförordningens-syfte-och-tillampningsomrade/>
- Fabbre, V. D. (2014). Gender Transitions in Later Life: A Queer Perspective on Successful Aging. *The Gerontologist*, 55, 144-153. doi: 10.1093/geront/gnu079.
- Folkhälsomyndigheten (2014). *Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer. Resultat från nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Folkmanson Käll, L. (2009). A being of two leaves – on the founding significance of the lived body. I *Body claims*. Bromseth, J., Folkmanson Käll, L., Mattsson, K. (Red.). Uppsala: University Printers.
- Forum för levande historia (u.å.). *Socialstyrelsen klassar homosexualitet som friskt*. Hämtad 19-01-18, från: https://www.levandehistoria.se/hbtq/demonstranter_ockuperade_socialstyrelsen_i_prot_est_mot_sjukdomsstempel

- FoU (2008). *Migration och psykisk ohälsa*. Malmö högskola (FoU 2008: 3)
- Fredriksen-Goldsen, K. I., Kim, H. J., Shiu, C., Goldsen, J., Emlet, C. A. (2015). Successful aging among LGBT older adults: Physical and mental health-related quality of life by age group. *Gerontologist*, 55, 154-168. doi: 10.1093/geront/gnu081.
- Fredriksen-Goldsen, K. I., Kim, H. J., Emlet, C. A., Muraco, A., Erosheva, E. A., Hoy-Ellis, C. P., Goldsen, J., Petry, H. (2017). *The Aging and Health report: Disparities and Resilience among lesbian, gay, bisexual, and transgender older adults*. Seattle: Institute for Multigenerational Health.
- Habel, Y. (2012). Rörelser och schatteringar inom kritiska vithetsstudier. I *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F., León Rosales, R. (Red.). Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Halberstam, J. (2005). *In a Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: New York University Press.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The Science question in feminism and the privilege of partial perspective. I *Feminist Studies*, 14, 575-599.
- Honer, A. & Hitzler, R. (2015). Life-world-analytical ethnography: a phenomenology-based research approach. *Journal of contemporary ethnography*, 44, 544-562. doi: 10.1177/0891241615588589.
- Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F., León Rosales, R. (2012). Om ras och vithet i det samtida Sverige. Inledning. I *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F., León Rosales, R. (Red.). Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Kim, H. J., Jen, S., Fredriksen-Goldsen, K. I. (2017). Race/ethnicity and health-related quality of life among LGBT older adults. *The Gerontologist*, 57, 30-39. doi:10.1093/geront/gnw172.
- Kättström, D. (2014). *Ålderism – skev syn på äldre*. Hämtad 19-01-13, från: <https://www.forskning.se/2014/08/28/alderism-skev-syn-pa-aldre/>
- Lundström, C. (2012). Rasifierat begär. De Andra som exotiska. I *Om ras och vithet i det samtida Sverige*. Hübinette, T., Hörnfeldt, H., Farahani, F., León Rosales, R. (Red.). Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Machat-From, L. (2017). *Identity, Old(er) Age and Migrancy: A Social Constructionist Lens*. Linköping: LiU-tryck.
- Markovits, M. (2014, 20 november). Allvarliga brister gör allt fler äldre hemlösa. *Dagens Samhälle*. Hämtad 19-01-25, från: <https://www.dagenssamhalle.se/debatt/allvarliga-brister-goer-allt-fler-aeldre-hemloesa-12155>
- Martinsson, L. (2007). What is now made into the norm? I Reimers, E., Martinsson, L., Reingardè, J., Lundgren, A. S., (Red.). *Norms at work: challenging heteronormativity and homophobia*. Skåne: TRACE.
- Nationella sekretariatet för genusforskning (u.å. b). *Intersektionalitet*. Hämtad 19-01-09, från: <https://www.genus.se/ord/intersektionalitet/>
- Nationella sekretariatet för genusforskning (u.å. a). *Rasifiering*. Hämtad 19-01-09, från: <https://www.genus.se/ord/rasifiering/>
- Ortega, M. (2016). *In-between: Latina feminist phenomenology, multiplicity and the self*. New York: SUNY Press.
- Ramirez-Valles, J. (2016). *Queer aging: The Gayby Boomers and a New Frontier for Gerontology*. Canada: Oxford University Press.
- RFSL (2015). *Begreppsordlista*. Hämtad 19-02-20, från: <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>
- Ridderstolpe, E. (2006, 14 december). Tre gånger svårare att få jobb med utländsk bakgrund. *Sveriges Radio*. Hämtad 19-01-26, från:

- <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=1092041>
- SCB (2010). *Född i Sverige, ändå olika?* Örebro: SCB-Tryck.
- SCB (2018a). *Utrikes födda i Sverige*. Hämtad 19-01-16, från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/utrikes-fodda/>
- SCB (2018b). *Arbetslösheten minskar*. Hämtad 19-01-16, från: <https://www.scb.se/hittastatistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/pong/statistiknyhet/arbetskraftsundersokningarna-aku-2a-kvartalet-2018/>
- SCB (2018c). *Befolkningsprognos för Sverige*. Hämtad 19-01-16, från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/befolkningsprognos-for-sverige/>
- SCB (2018d). *Störst befolkningsökning att vänta bland de äldsta*. Hämtad 19-01-16, från: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/befolkningsframskrivningar/pong/statistiknyhet/sveriges-framtida-befolkning-20182070/>
- Shkolnik, D. & Iecovich, E. (2013). Health, body image, gender, and migration status: Their relationship to sexuality in old age. *International Psychogeriatrics*, 25, 1717-1727. doi:10.1017/S1041610213000604
- Siverskog, A. (2013). Den internationella forskningen om äldre hbtq-personer. I Bromseth, J. & Siverskog, A. (Red.). *LHBTQ-personer och åldrande: Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Siverskog (2016). *Queera livslopp: Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld*. Linköping: LiU-tryck.
- Socialstyrelsen (2016). *Ökad risk för ohälsa i hbtq-gruppen*. Hämtad 19-01-16, från: <https://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2016/okadriskforohalsaihbtq-gruppen>
- Spade, D. (2006). Mutilating gender. I Stryker, S. & Whittle, S. (Red.). *The Transgender Studies Reader*. London: Routledge.
- Steij Stålbrand, I. (2017). Hbtq+ och äldre. I Lundberg, T., Malmquist, A., & Wurm, M. *HBTQ+: Psykologiska perspektiv och bemötande*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Traies, J. (2016). *The Lives of Older Lesbians Sexuality, Identity & the Life Course*. Brighton: Palgrave Macmillan.
- Van Sluytman, L. & Torres, D. (2014). Hidden or Uninvited? A content analysis of elder LGBT of color literature in gerontology. *Journal of Gerontological Social Work*, 57, 130-160. doi: 10.1080/01634372.2013.877551.
- Vetenskapsrådet (u.å.) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab. Hämtad 18-12-29, från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Wetherell, M. (2010). The field of identity studies. I Wetherell, M. & Mohanty, C. T. (Red.). *The Sage Handbook of Identities*. Washington DC: Sage.
- Willig, C (2013). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. England: Open University Press.
- Woodruff Smith, D. (2013). *Phenomenology*. Hämtad 19-01-22, från: <https://plato.stanford.edu/entries/phenomenology/>
- Woolfolk, R. L. (1992). Hermeneutics, Social Constructionism and Other Items of Intellectual Fashion: Intimations for Clinical Science. *Behaviour Therapy*, 23, 213-223. doi: 10.1016/S0005-7894(05)80382-X.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

Inled med:

- Examensuppsats som handlar om att undersöka icke-heterosexuella kvinnors erfarenheter av hur ens olika identiteter har påverkat en under livet. Jag är själv queer och är både svensk och latinamerikansk.
- Intervjuar 6-8 personer med erfarenhet av migration och som är 50+.
- Jag kommer spela in våra röster med diktafon och eventuellt anteckna lite.
- Intervjun kommer anonymiseras enligt dataskyddsförordningen och inget du säger nu kommer kunna spåras till dig sedan. Jag kommer avidentifiera platser, personer och liknande som du pratar om.
- Din medverkan är frivillig och du kan när som helst avbryta intervjun om du känner att du inte längre vill bli intervjuad.
- Vi kan ta pauser om det behövs. Om det är någon fråga du inte vill svara på så är det bara att säga till.
- Frågor?

Frågor:

- 1) **Berätta om dig själv!**
När och var föddes du? Var bor du? Hur bor du? Vad gör du? Fritidsintressen?
- 2) **Berätta om när du flyttade till Sverige.**
Hur kom det sig? Påverkade det dig på något sätt? Hur? Påverkar det dig idag?
- 3) **Ibland kan en känna att "här hör jag hemma", eller känna att en hör till eller "nu kan jag vara mig själv". Har du känt så? När då?**
Vad beror det på? Har det varierat under livet?
- 4) **Deltar du i sammanhang som är lesbiska/bi/pan/queer/trans? Berätta om det/dem!**
(Spelar dina andra identiteter roll där? På vilket sätt?)
- 5) **Deltar du i sammanhang som har med din etnicitet att göra? Berätta om det/dem!**
(Spelar dina andra identiteter roll där? På vilket sätt?)
- 6) **Har du känt dig annorlunda i något sammanhang någon gång? När då? Hur har det blivit för dig? Har du känt att det har påverkat dina möjligheter någon gång?**
- 7) **I vilka situationer spelar din ålder roll? (Finns det situationer eller sammanhang som får dig att bli medveten om din ålder?)**
Hur påverkar det dig?
- 8) **Har du eller har du haft någon/några förebild/-er i livet?**
Berätta om det! Hur har det påverkat dig?
- 9) **Hur ser du på din framtid?**
Är det något du oroar dig för? Är det något du ser fram emot?

Avsluta med:

- Runda av intervjun och sammanfatta det personen har sagt.
- Fråga om pronomen.
- Jag kommer använda ett påhittat namn om dig i uppsatsen: skulle du själv vilja välja det namn jag ska använda om dig?
- Frågor eller funderingar innan vi avslutar?
- Hör av dig om det är något du undrar över eller vill prata om som du kommer på i efterhand.
- Tacka!

Bilaga 2. ”Informantannons”

Är du en lesbisk/bisexuell/pansexuell/queer kvinna som har erfarenhet av migration? Är du över 50 år?

Då skulle jag gärna vilja träffa dig för en intervju! Jag söker intervjupersoner i denna målgrupp till mitt examensarbete på psykologprogrammet vid Göteborgs universitet. Intervjun kommer handla om hur det har sett ut för dig i livet. Intervjun kommer så långt det är möjligt genomföras på plats och tid som passar dig. Intervjun kommer spelas in med diktafon. Din medverkan är frivillig och kommer anonymiseras i enlighet med dataskyddsförordningen (GDPR). Du kan när som helst välja att avbryta ditt deltagande. Jag har tyvärr inte möjlighet att erbjuda någon ersättning för din medverkan. Intervjun kan hållas på svenska, spanska eller engelska. Är du intresserad?

Hör av dig till Amanda Chavarría Persson på 0704387757 eller guschavam@student.gu.se.

